

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2013

Martina Fergusová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Edvard Beneš – teoretik politiky

Martina Ferusová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

Edvard Beneš – teoretik politiky

Martina Ferusová

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Michal Kubát, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Ráda bych na tomto místě poděkovala Doc. PhDr. Michalovi Kubátovi, Ph.D. za jeho odbornou pomoc, rady a čas, který mi věnoval při vedení mé bakalářské práce.

Obsah

1	ÚVOD.....	1
2	ŽIVOT A OSOBNOST EDVARDA BENEŠE	3
3	BENEŠOVA DÍLA	6
3.1	POVAHA POLITICKÉHO STRANICTVÍ	6
3.2	NESNÁZE DEMOKRACIE.....	9
3.3	ZAHRAŇIČNÍ POLITIKA A DEMOKRACIE – PROBLÉMY A METODY NAŠÍ ZAHRAŇIČNÍ POLITIKY	11
3.4	DEMOKRACIE DNES A ZÍTRA	14
3.5	SHRNUTÍ BENEŠOVÝCH DĚL	24
4	SOUČASNÉ ČESKÉ POLITICKÉ PROSTŘEDÍ	28
4.1	ČESKÁ REPUBLIKA JAKO DEMOKRATICKÝ STÁT	28
4.1.1	<i>Občanská společnost</i>	28
4.2	STRANICKÝ SYSTÉM V ČESKÉ REPUBLICE	30
4.2.1	<i>Opoziční smlouva</i>	30
4.3	POLITICKÁ KULTURA V ČESKÉ REPUBLICE	31
4.4	ŠKOLSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE	34
4.5	PŘÍMÁ VOLBA PREZIDENTA V ČESKÉ REPUBLICE.....	36
5	KOMPARACE BENEŠOVA MYŠLENÍ O POLITICE A SOUČASNÉHO POLITICKÉHO PROSTŘEDÍ.....	38
5.1	ČESKOSLOVENSKO A ČESKÁ REPUBLIKA JAKO DEMOKRATICKÝ STÁT	38
5.2	STRANICKÝ SYSTÉM V ČESKOSLOVENSKU A ČESKÉ REPUBLICE	39
5.3	POLITICKÁ KULTURA A ŠKOLSTVÍ.....	40
5.4	PRAVOMOCI A VOLBA PREZIDENTA V ČESKOSLOVENSKU A V ČESKÉ REPUBLICE	42
5.5	OTÁZKA MENŠIN V ČESKOSLOVENSKU A ČESKÉ REPUBLICE.....	44
6	AKTUÁLNOST A APLIKACE BENEŠOVA MYŠLENÍ O POLITICE	46
7	ZÁVĚR.....	51
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	55

1 ÚVOD

Za téma své bakalářské práce jsem si vybrala osobnost Edvarda Beneše. Edvard Beneš patří mezi výraznější postavy moderních českých dějin, je jedním ze zakladatelů československého státu a bezpochyby patří mezi nejvýznamnější české politiky 20. století. Edvard Beneš však nebyl pouze politik a státník. Pravidelně skutečnost, že osobnost Edvarda Beneše je nerozlučně spjata s osudovými okamžiky československých dějin (zisk nezávislosti v roce 1918, mnichovská krize v roce 1938, události února 1948), často je opomíjen fakt, že se nejednalo pouze o aktivního politika a státníka, ale rovněž o významného sociálně-vědního myslitele. Byť Benešovo dílo nelze omezovat pouze na politickou sociologii, právě jeho původní oborová specializace, studium sociologie, v kombinaci s jeho zkušeností coby aktivního politického představitele Beneše předurčovaly k tomu, aby byl primárně politickým sociologem (či spíše sociologem politiky). A to sociologem politiky velmi vnímavým, originálním a dodnes podle mého názoru aktuálním.

Je proto z mého pohledu velmi překvapivým faktem, že v současné době, kdy je osobnost Edvarda Beneše ve veřejných či mediálních diskuzích hojně vzpomínána, tak je téměř vždy Edvard Beneš připomínán jako politik a státník, nikoliv jako myslitel, který své myšlenky propojil s bohatou praktickou zkušeností.

Ve své bakalářské práci bych se ráda zaměřila na verifikaci či falzifikaci hypotézy, že „Sociologicko-politická dimenze myšlení Edvarda Beneše je aktuální i v současné době a lze ji úspěšně aplikovat na současné politické prostředí v České republice.“ Na základě této hypotézy strukturuji svou práci. V první kapitole představuji obecně život a osobnost Edvarda Beneše. Osobnost Edvarda Beneše dodnes vyvolává kontroverze, jelikož některá jeho rozhodnutí značně ovlivnila život občanů Československa. S důsledky se můžeme setkat i dnes. Za První republiky Beneš budoval československý stát, v období druhé světové války lze poté Beneše chápat jako člověka, který stojí

v čele protiněmeckého odboje. V neposlední řadě také představoval naději pro demokraticky smýšlející občany v době sílící komunistické strany. Je nutné však připomenout, že Edvard Beneš nebyl jen aktivním politikem, ale také významným českým politickým myslitelem 20. století.

V druhé kapitole se věnuji popisu a rozboru čtyř klíčových Benešových děl, jeho názorům na sociální aspekty politického života, politické kultury či jeho úvahám o politickém stranictví a pozitivním respektive negativním dopadům, které dle jeho názoru mají na demokracii a demokratický proces.

Ve třetí kapitole shrnuji čtyři Benešova díla a zároveň vyzdvihuji jeho nejdůležitější myšlenky. V následující kapitole se věnuji rozboru současného politického života a prostředí v dnešní České republice. Zaměřila jsem se přitom primárně na oblasti, na které se zaměřoval již Edvard Beneš. Mezi tyto oblasti patří:

- 1) Pojetí demokracie v Československu a České republice
- 2) Stranický systém
- 3) Politická kultura
- 4) Školství
- 5) Přímá volba prezidenta
- 6) Otázka menšin

V následující kapitole porovnávám výše představené Benešovy myšlenky se závěry z předešlé, praktické kapitoly o současném politickém prostředí v České republice. Na základě tohoto porovnání poté v poslední kapitole verifikuji či falzifikuji zmíněnou hypotézu práce – tj. zdali je či není Benešovo myšlení aplikovatelné a aktuální i v současné době. V závěru práce shrnuji nejdůležitější poznatky mé práce.

2 ŽIVOT A OSOBNOST EDVARDA BENEŠE

Edvard Beneš se narodil 28. května 1884 v Kožlanech a zemřel 3. září 1948 v Sezimově Ústí. Narodil se jako desáté dítě do rolnické rodiny, Matěje a Anny Benešových. Jeho bratr Vojtěch se stal učitelem, spisovatelem a rovněž politikem. Již během svého studia na pražském gymnáziu hodně četl a zajímal se hlavně o politiku. Na pražské filozofické fakultě studoval filologii, filozofii a sociologii a v rámci studia roku 1905 odjel do Sorbonny studovat sociologii a politické vědy a do Dijonu práva. (Zeman, 2002: 9-18) Absolvoval také studijní pobyty na univerzitách v Londýně a Berlíně. Za svých studií napsal několik novinových článků. Psal do Práva lidu a Rovnosti, ale také do francouzských novin, kde se snažil seznámit zemi s našimi problémy. Ve svých článcích se zaměřoval na otázky sociální, otázky zahraniční politiky a věnoval se také problémům demokracie. (Havlíček, 1991: 7-16)

Po svém návratu v roce 1909 odpromoval a stal se doktorem filozofie. Začal vyučovat na obchodní akademii a oženil s Hanou Vlčkovou. V roce 1912 se habilitoval v sociologii na Univerzitě Karlově a stal se docentem filozofie na pražské fakultě. Habilitační spis nesl název Stranictví a týkal se působení a fungování stran v moderní společnosti. Jako sociolog vycházel hlavně z Durkheima, který budoval systém na analýze sociálních skupin a zkoumal jejich vzájemné vztahy. Beneš však principy kritizoval, byl proti přílišnému kolektivismu. Sám obdivoval a oceňoval úlohu individua. Beneš se spolu s T. G. Masarykem kriticky stavěl k marxismu, vadil mu jeho nedemokratický charakter, princip třídního boje a podceňování individuálního faktoru. (Hanzal, 1994: 7-10)

Za první světové války Beneš působil společně s T.G. Masarykem a M.R. Štefánikem v protirakouském odbojovém hnutí zvaném Maffie, kterému také předsedal. Roku 1915 odjel do Paříže, která se stala ústředím Československého odboje. Tam byla roku 1918 uznána Československá národní rada za československou vládu. Po vzniku Československa Beneš vedl diplomatická jednání a jako jediný ze zástupců nově vzniklých

středoevropských států se zúčastnil všech jednání mírové konference. Od založení Československa až do roku 1935 byl ministrem zahraničí, v letech 1921 – 1922 rovněž předsedou vlády. Roku 1923 vstoupil do národně socialistické strany. (Dejmek, 2006: 117- 345)

Velký podíl měl také na vzniku Společnosti národů. Již v roce 1924 vystoupil s koncepcí sjednocené svobodné Evropy, tzv. Ženevským protokolem, který však nebyl ratifikován. Jako zastávce kolektivní bezpečnosti vytvořil spojenecké svazky s Francií a Malou dohodou, zahrnující státy Jugoslávie a Rumunsko. Roku 1923 byl členem Rady Společnosti národů a od roku 1927 předsedou Rady bezpečnosti a mezi léty 1932 – 1934 generálním zpravodajem odzbrojovací konference. (Ministerstvo zahraničních věcí, 2013)

Beneš založil celou svou politiku na předpokladu evropské spolupráce, hlavně na spolupráci demokratických zemí, Francie a Velké Británie. Po nástupu Hitlera k moci inicioval roku 1935 československo-sovětskou spojeneckou smlouvu a ke konci téhož roku se stal prezidentem Československa. V této době sílil vliv Henleinovy sudetoněmecké strany a rovněž sousední státy navazovaly kontakty s Německem. Dne 29. září 1938 podepsaly čtyři mocnosti Mnichovskou dohodu o připojení pohraničí k Německu. Dohoda jím velmi otřásla a se zradou Francie a Velké Británie a selháním celé světové demokracie se do konce svého života nevyrovnal. V říjnu roku 1938 odstoupil ze své funkce a ještě než odletěl do emigrace, zřídil zde odbojovou organizaci Politické ústředí. (Vláda České republiky, 2013)

V USA přednášel na Chicagské univerzitě a vystoupil proti okupaci Československa. V roce 1940 vznikla v Londýně československá exilová vláda v čele s Edvardem Benešem, která navázala spojení s československým odbojem. Z obavy před německým útokem se spojil se Sovětským svazem, u kterého předpokládal demokratizaci komunistické strany. Velká Británie, Francie a později Itálie odvolaly Mnichovskou dohodu a daly prostor k poválečnému obnovení Československa. V roce 1945 se Beneš jako prezident vrátil do Československa a pokusil se navázat na období První

republiky. Obyvatelé Československa, zasaženi událostmi z druhé světové války, se však k Benešovým záměrům nepřikláněli. Benešovi se vlivem rostoucí komunistické moci nepodařilo přijmout roku 1947 ekonomickou pomoc formou Marshallova plánu. V červnu 1948 se vzdal funkce prezidenta poté, co odmítl podepsat komunistickou ústavu a 3. září téhož roku zemřel.

(Hanzal, 1994: 38-45)

3 BENEŠOVA DÍLA

3.1 Povaha politického stranictví

Benešův spis s názvem Povaha politického stranictví je rozdělen do tří oddílů. Nejprve Beneš rozebírá politickou kulturu, strany a demokratismus, poté se věnuje psychologii strany a straníka a v poslední části shrnuje nesnáze demokracie. Již v úvodu první části knihy Beneš zmiňuje demokratickou podobu nově vzniklého státu a upozorňuje na potřebu vybudovat politickou kulturu. Kapitulu začíná větou „*Nemáme politické kultury. Je žalno a stydno vážnému člověku při pohledu na náš veřejný život, při pohledu na to rozdrásané, zpustošené, nekulturní, mrzkými vášněmi a špinavými, malichernými zájmečky ovládané naše prostředí.*“ (Beneš, 1923: 3) Uvádí, že existuje kultura vědecká a umělecká, avšak politická nikoliv. Absence pevných politických tradic a také politické výchovy zapříčinilo, že nedošlo k rozvoji kultury politické. Zatímco docházelo k výchově v umění, literatuře a vědě, v politice tomu tak nebylo. Apeluje tak na skutečnost, že je třeba či dokonce nutnost vybudovat kulturu politickou. (Beneš, 1923: 3)

Demokracie je dle Beneše „*společenská soustava, kde se musí každý žít poctivě prací svých rukou.*“ (Beneš, 1923: 4) Do opaku demokracie staví feudalismus, absolutismus a monarchismus. Ve 20. letech 20. století existovaly jen některé instituce, které mohly být považovány za demokratické. Jsou popisovány jako nedokonalé, ve kterých se občané jen nepřímo účastní na vládě. V tomto období byly ještě patrné dozvuky absolutismu a lidé, kteří by byli potřební pro demokracii, nebyli k dispozici. Dle Beneše je možné vládnout s nedokonalými, špatnými institucemi, avšak se špatnými lidmi nikoliv. Problém demokracie je viděn v problému mravním. Jak sám píše, „*je třeba vytvořiti a vychovati k demokracii lidi.*“ (Beneš, 1923: 4)

Demokratický režim se vyznačuje existencí politických stran. Ve svém spisu Beneš popisuje fungování politických stran a upozorňuje na problém demokratického vůdce. Pravý politik v demokracii by se neměl obohacovat na úkor druhých, vydírat a ovládat masy ke svým prospěchům. Politik má své ideály, cíle a poslání. Pravého vůdce; politika vystihuje věta: „*Jeho velikost je v jeho činnosti.*“ (Beneš, 1923: 6) Proti takovému vůdci se na odpor nestaví masy a navzájem se obě strany akceptují. (Beneš, 1923: 6)

Politické prostředí na počátku 20. let 20. století Beneš hodnotí takto: „*Jak daleko jsme od ideálů pravé demokracie. Ve straně leží problémy a nesnáze demokracie. Nemluvím proti demokracii, nýbrž proti špatné demokracii a polodemokracii, jakou máme u nás.*“ (Beneš, 1923: 7) Poukazuje na problém politických stran a dodává, že v každé straně je přítomna vůdčí menšina a většina, jež tvoří masy strany. Taková strana neusiluje o prospěch obou částí, nýbrž menšina má vždy větší prospěch. Tím dochází k oligarchii ve straně. Špatný straník snadno tíhne k machiavellismu, neohlíží se na potřeby státu, nýbrž jen za potřebami svými. (Beneš, 1923: 8-12)

V kapitole Psychologie strany a straníka se autor zabývá další nesnází demokracie a poukazuje na boj o získání většiny. Davy však nejsou schopny rozhodovat, postrádají vzdělání a tudíž problému nerozumějí. Moderní doba vyžaduje nové způsoby uvažování a bádání, které mohou provádět jen vzdělaní lidé, nikoliv lidé prostí. Avšak davy, mající své zájmy, mohou ke svému prospěchu využívat politické strany. V moderních státech zásada většiny umožňuje straně mít naprostou moc ve státě či jako opoziční strana být podřízena straně vládnoucí. Každá politická strana touží po moci a vládě a často se tak stává bezohlednou až despotickou k druhým. Dle Beneše je však toto chování v politice zcela přirozené. Na druhou stranu dodává, že strana si uvědomuje své chování a částečně svoji bezohlednost omezí, jen aby nepřišla o svoji moc. (Beneš, 1923: 8-12)

Zásada většiny umožňuje straně rozhodovat o věcech svévolně a neohlížet se na zájmy strany druhé. Strana si uvědomuje skutečnost, že

dohodami s opoziční stranou by ztratila svoji podstatu, což by však odporovalo zásadě většiny. Za každé situace jedná vždy dle svého. Dle Beneše *„býti neústupným a nesnášenlivým vychází z podstaty dnešního stranictví.“*

(Beneš, 1923: 13) Strana se žene za svými zájmy a potřebami, usiluje o co největší počet straníků a při tomto jednání Beneš upozorňuje na neobjektivnost strany při rozhodování. Takoví straníci, kteří jsou pro stranu svým způsobem potřební, těch si strana váží a často se z *„nejbezávadnějších lidí stávají výtečníci prvního řádu.“* (Beneš, 1923: 14)

Pro svůj úspěch jsou strany schopny lhát veřejnosti. Beneš toto jednání považuje za něco běžného v boji stran o každého nevzdělaného jedince. Straníci své špatné jednání neskrývají, nýbrž dokonce obhajují korupci a lež a kritizují své protivníky. Taková strana pak snadno přistoupí k machiavellismu a uskuteční ho. Poté jí *„žádný prostředek není špatný v tomto boji o hlasy, o počet, a nezastaví se ani před obětováním lidí.“* (Beneš, 1923: 21) Toto jednání je typické pro krajně levicové i pravicové strany. Upozorňuje rovněž na propojení vlády s policií, kteří dosazují do strany „své“ lidi a zneužívají je ke svým prospěchům. Jako příklad uvedl Rusko, kde k takové skutečnosti došlo. (Beneš, 1923: 20-22)

V poslední kapitole se Beneš věnuje následkům stranického ducha a upozorňuje na skutečnost, že následek stranického ducha *„zesurovuje veřejné mínění, tisk i jednotlivce.“* (Beneš, 1923: 21) Opět poukazuje na boj strany, která se ohlíží jen za svými zájmy. Další následek stranického ducha shledává v přehlížení až opovrhování lidmi, kteří jednají čestně. Chování těchto stran vyvolává v lidech pocit nedůvěry, kteří najednou *„ztrácejí víru v pravdu, ctnost i čest.“*

(Beneš, 1923: 28) Namísto boje stran z hlediska ideologie se objevuje boj osobní mezi jednotlivci, o jejich postavení. (Beneš, 1923: 23-30)

V závěru spisu shrnuje své myšlenky a i přes nedokonalosti demokracie tehdejší doby přiznává, že i tento systém je lepší než aristokratické režimy. Apeluje na vybudování dokonalých demokratických institucí a na větší

vzdělanost obyvatel. Poté dojde k rozvoji politické kultury a nebude třeba se obávat nesnází demokracie.

3.2 Nesnáze demokracie

V knize *Nesnáze demokracie* autor nejprve vymezuje pojmem demokracie a následně se pokouší najít řešení demokratických nesnází. V úvodu své knihy se zabývá filozofií moderní demokracie. Vyzdvihuje přitom znak lidství jako princip rovnosti lidí. Cílem opravdové politiky je tedy zachovat lidství. Důležitá je také svoboda jednotlivce, jelikož bez úcty ke svobodě nelze ve společnosti žít. Princip svobody je zanesen v zákonech, které společnost sama vyžaduje. Sama zákony utváří, čímž se zároveň také vytváří princip autority. (Beneš, 1924: 3-8)

Dále jsou zde uvedeny problémy organizace politických institucí v demokracii. Jako základna všech demokratických institucí je popsána tvorba zákonů, aplikace zákonů a řešení sporů ohledně zákonů. Autor uvažuje nad problematikou přímé demokracie a pro její obtížné uskutečnění se přiklání k demokracii zastupitelské. Každý nově demokratický stát se zároveň potýká s mnoha problémy ohledně voleb do zákonodárných sborů, ohledně organizace výkonné moci či s problematikou svobody. V těchto problémech je nutné zohlednit vyspělost daného státu, jeho rozlohu a další faktory. Demokratické ideje se v moderní společnosti dostávají i do byrokracie a opět dochází k řadě sporům, například ohledně volby úředníků. Rovněž tyto ideje pronikají do škol i do rodin. Škola vychovává děti k demokracii a vlivem moderní demokracie se mění i postavení žen. (Beneš, 1924: 8-17)

V kapitole *Metody demokratické politiky* Beneš tvrdí, že je třeba takových zákonů, které budou tvořeny otevřeně, před veřejností a politické strany budou vést své jednání rovněž otevřeně, čímž se vyvarují nečestnému jednání. Taktéž by politici měli být svým voličům vždy nablízku a veškerá rozhodnutí by měla vstupovat v platnost po řádné diskuzi. Demokracie splňující předchozí požadavky se opírá o dva podstatné prvky:

- 1) o demokratické pojetí práce
- 2) o vědu a pravdu

„Demokracie znamená práci, stálou, vytrvalou a důslednou.“

(Beneš, 1924: 21) Zatímco nedemokratický politik panuje, nepracuje a vydává rozkazy, demokraticky smýšlející politik pracuje na základě principu dělby práce. Jde především o dělbu práce mezi jednotlivými složkami společnosti. Demokracie se tímto podstatně odlišuje od režimů nedemokratických.

(Beneš, 1924: 20-21)

Druhým znakem demokracie je věda, která přispívá k rozvoji demokracie. V demokracii se občané vyjadřují k politickému dění, vyjadřují svůj souhlas a nesouhlas s vedením vlády. K rozvoji demokracie je tedy důležité, aby byli občané řádně vzdělaní, a takové vzdělání bude poskytováno právě na vědeckém základě. Jak již bylo zmíněno, demokracie tedy usiluje o co největší rozvoj ve školství. Pravda, kterou Beneš přirovnává k poctivosti a upřímnosti, je dalším důležitým znakem demokracie. Věda se snaží najít pravdu, a proto je v politice možná jen vědecká metoda, podle které lze realizovat politické cíle demokracie. Pro naplnění politických cílů je tedy důležité vědecky přihlížet k potřebám a přáním společnosti. (Beneš, 1924: 22-23)

Beneš se dále zabývá myšlenkou vzniku oligarchie v politice. V každé společnosti se lidé sdružují do skupin podle svých zájmů a potřeb. V politice jsou pak tyto skupiny organizovány ve formě politických stran a své zájmy vyjadřují prostřednictvím tisku, veřejného mínění a v neposlední řadě také v parlamentu. Strana vyžaduje svého vůdce a i ta nejdemokratičtější strana nakonec tvoří oligarchii vůdců. Poté, co se vytvoří oligarchie ve stranách, přesouvá se dále do parlamentu, který se taktéž oligarchuje. Oligarchie však nemá dle Beneše dlouhé trvání. Společnost začne útočit proti oligarchické vládě a bude naléhat na demokratické principy. (Beneš, 1924: 28)

Problém demokracie a demokratické autority se váže k problému výchovy k demokracii. Aby nedocházelo k oligarchizaci v demokratických institucích, je nutné vést demokracii opravdovými demokraty. Zároveň autor dodává, že „*k demokracii se teprve vychováváme.*“ (Beneš, 1924: 32) Je třeba vychovat demokratické masy a především vůdce. Demokracie je považována jako ideál, ke kterému se teprve společnost snaží přiblížit. V závěru kapitoly Beneš popisuje demokracii jako „*stálý a nekonečný boj vytvoření demokratických vůdců, kteří by dovedli uplatňovat autoritu státní cestami neabsolutistickými a nearistokratickými tak, aby autorita ta byla svobodně a ráda přijata od širokých mas lidu.*“ (Beneš, 1924: 33) V závěru díla jsou popsány rozdíly mezi antidemokratickým, zejména bolševickým režimem a demokracií. Princip třídního boje je naprosto neslučitelný s demokratickými ideály. Mylně se Beneš domníval, že tento režim v Rusku brzy skončí. (Beneš, 1924: 35)

3.3 Zahraniční politika a demokracie – problémy a metody naší zahraniční politiky

V knize Zahraniční politika a demokracie – problémy a metody naší zahraniční politiky se autor nejprve věnuje politice jako vědě a umění. Neopomíná zdůraznit pravý charakter pravé demokracie s důrazem na blaho všech obyvatel. Pro tento stav je důležité, aby byl politik vědcem a zároveň umělcem. Politiku hodnotí jako jedno z „*nejvyšších zaměstnání společenských po stránce mravní i po stránce hmotné vůbec: je zároveň vědou a uměním.*“ (Beneš, 1923: 3)

Politiku rovněž považuje za praktickou sociologii, jelikož politik by měl znát veškeré obory týkající se člověka, ať už práva, zeměpis či dějepis. Také se politika jako věda zabývá hledáním pravidelnosti a stálosti ve společnosti, zajímají ji poměry ve společnosti, snaží se nalézt pravou realitu. Demokratický politik tedy z vědeckého hlediska zkoumá reálný stav společnosti a z uměleckého hlediska přetváří, mění, reguluje. (Beneš, 1923: 3-5)

Velký důraz je kladen na vyváženost politika vědce – umělce. Jestliže jedna vlastnost převažuje nad druhou, není možné vést demokratickou politiku. Pokud se jeví politik spíše jako vědec, pak se příliš zabývá realitou a postrádá určitou míru nadhledu. Pokud je však politik spíše umělcem, na realitu tolik nehledí, nechá se však vést svými smysly a doslova se „žene za fantaziemi.“ (Beneš, 1923: 6) Jako příklad vědeckých politiků uvádí Beneš profesory, jako politiky – umělce pak dobré spisovatele, kteří se nechávají unášet již zmíněnými smysly. (Beneš, 1923: 5-8)

Dále se Beneš zabývá zahraniční politikou, kde apeluje na její zdemokratizování. Dříve byla vedena zahraniční politika v Evropě několika lidmi a „ve státech jinak konstitučně demokratických se prováděla zahraniční politika absolutisticky.“ (Beneš, 1923: 8-9) Po vzniku Československa bylo třeba veřejných jednáních týkajících se mezinárodních otázek, čímž by nedošlo k uzavírání tajných smluv. Na druhé straně si Beneš uvědomoval, že pro ochranu státu nelze veřejnosti sdělit vše. Zdemokratizování je vázáno třemi podmínkami:

- 1) Každý politik, zabývající se zahraniční politikou, musí v demokracii postupovat s rozvahou a „musí být opatrný a vědecky rezervovaný.“ (Beneš, 1923: 10) Nezbytná je důkladná znalost zahraničních problémů. Beneš kriticky nahlíží na tisk, který ač kritizuje zahraniční politiku, ve skutečnosti jí vůbec nerozumí.
- 2) Diplomát, který zastupuje stát, musí jednat taktně a skromně při jednáních o zahraničních věcech.
- 3) Aby mohla být diplomacie otevřenější, je třeba mít vyspělou demokracii. Pokud o zahraniční politice bude vědět čím dál více vzdělaných lidí, bude možné ji veřejně diskutovat. Tímto tedy nebude třeba uzavírat tajné smlouvy.

S demokratizací zahraniční politiky se pojí mezinárodní propaganda. Jak již bylo řečeno, dříve panovník rozhodoval o problémech zahraniční politiky sám. V demokratické společnosti jsou případné spory řešeny jak v parlamentu,

tak v tisku a nedochází tím tedy k otevřeným konfliktům. V demokracii je nutné vést mezinárodní propagandu takovým způsobem, aby nebyl ohrožen mír. (Beneš, 1923: 13-14)

Úkolem diplomata demokratického režimu je jednak znalost zahraniční politiky, ale také umění hájit pravdu. Takový diplomat nesmí dělat tzv. politiku prestiže, jelikož „*znamená buď naplno vyhrát anebo kapitulovat.*“

(Beneš, 1923: 15) Ta byla typická v absolutismu. Politika prestiže vždy ohrožuje mír, zatímco demokracie mír brání. (Beneš, 1923: 15-16)

Beneš se věnuje vzniku Společnosti národů. Upozorňuje na fakt, že „*dnešní demokracie vzešla z humanistické filozofie francouzské revoluce.*“ (Beneš, 1923: 17) Jelikož demokracie se vyznačuje humanitou, lidstvím, příkládání se autor jednoznačně k tomuto režimu. Dále si uvědomuje, že zahraniční politika menších států je těžší než u států větších. Mezinárodní konflikt se mnohem více dotkne malého státu, který jím může být ohrožen. Společnost národů stavěla na zrovnoprávnění malých i velkých států, čímž se měl do budoucnosti eliminovat konflikt. (Beneš, 1923: 17-19)

Po vzniku Československa bylo cílem Edvarda Beneše jako ministra zahraničí zachování míru. Zahraniční politika Československa byla od počátku vedena demokraticky, bez politiky prestiže, bez násilného nároku na jakékoliv území. Diskuzí ohledně zahraniční politiky ve sněmovnách či na veřejných projevech proběhlo několik, což poukazuje na demokratičnost státu. Pro srovnání Beneš uvádí Německo, které neprovádělo veřejné debaty o zahraniční politice nebo Rumunsko, které zahraniční politiku diskutovalo dvakrát ročně. (Beneš, 1923: 21-26)

Československá zahraniční politika se setkala s řadou stížností. Jedna z výtek se vztahovala k Rusku a ke Slovanstvu: „*neintervenovali jsme v Rusku, neosvobodili jsme ho od bolševictví, nezachránili jsme tak Slovanstvo a tím navždy i sebe.*“ (Beneš, 1923: 26) Na obranu Beneš vysvětlil důvody, proč nedošlo k intervenci. Sdělil, že „*ruská revoluce byla něco úžasné*

elementárního, co zmoci nebylo a není v našich silách.“ (Beneš, 1923: 26) Československo však bylo také kritizováno ze strany Ruska, přičemž nám komunisté vytýkali přílišnou orientaci na západní státy. Za veškerými stížnostmi Beneš vidí absenci informací v dění mezinárodní politiky. (Beneš, 1923: 27-28)

V závěru knihy je shrnuta československá zahraniční politika. Východiskem této politiky je její idea humanity, svobody a demokracie. Zásadně se autor staví proti materialistickým koncepcím, které vedou k násilí či proti nacionalistickému autoritářství. Podotýká, že tyto koncepce a autoritářství jsou postaveny proti humanitnímu idealismu. Zároveň dodává, že *„tato politika je nejen jediné možná, ale zároveň její směrnice platí dnes, budou však platit také zítra, za deset let a za padesát let. Je to jediná politika, která pracuje pro budoucnost a pro dalekou budoucnost, stejně jako pro dnešek.*“ (Beneš, 1923: 32)

3.4 Demokracie dnes a zítra

Kniha Demokracie dnes a zítra byla sepsána na základě Benešových přednášek, které roku 1939 přednášel na chicagské univerzitě. Zatímco kapitoly jedna až šest vznikly na počátku roku 1939 v anglickém jazyce, sedmá až devátá kapitola je z roku 1941. Tyto kapitoly byly připojeny pouze k českému vydání. (Beneš, 1999: 9)

V kapitole s názvem Myšlenkový a politický vývoj soudobé Evropy ve vztahu k moderní demokracii je popisován přechod od feudální společnosti přes období absolutní monarchie až k období francouzské a anglické revoluce. Ve feudální společnosti a v režimu absolutní monarchie neměl občan politická ani osobní práva. Zlom nastal v 16. a hlavně 17. století, kdy vlivem reforem a snahou navrátit se k antickému individualismu došlo k několika revolucím. Velkou francouzskou revoluci pak vidí Beneš jako *„boj o vytvoření myšlenkového systému liberalismu a individualismu XVIII. a XIX. století.*“ (Beneš, 1999: 16) Zároveň vyzdvihuje anglického filozofa Johna Locka a řadu francouzských

myslitelů, kteří se zabývali moderním liberalismem. Revoluce znamenala tedy boj za svobodu jedince a zavedla novou, moderní společnost. Umožnila rozvoj přírodních věd a techniky, vytvořila prostor pro konstituční režimy a demokracii a zasloužila se o náboženskou toleranci. Revoluce je klíčovým milníkem v přechodu od tradiční společnosti ke společnosti moderní. Je třeba se vrátet k myšlenkám revoluce, neboť *„období francouzské a americké revoluce nám dávají poučení o tom, jak moderní demokracie vznikla, jak se vyvíjela a kam vývoj patrně půjde dál.“* (Beneš, 1999: 19)

Po revoluci snaha o demokratickou rovnost znamenala osvobozování nesvobodných národů a zdůrazňování nacionální myšlenky. Francouzská revoluce však také neznamovala jen zlom ve společnosti v pozitivním slova smyslu. Důsledek hospodářské svobody a industrialismu dala podnět například ke vzniku komunismu či moderního socialismu. (Beneš, 1999: 23-25)

V závěru kapitoly Beneš porovnává výsledek francouzské revoluce s výsledkem první světové války a dochází k závěru, že obě historické události mají několik společných znaků. Revoluce i válka byly vedeny pro ideu demokracie, svobodu, mír a spravedlnost. Po obou však také následoval odklon od demokracie nástupem diktátorských a totalitních hnutí, ať už ve Francii nástupem Napoleona k moci či Hitlera v Německu. Upozorňuje také na to, že fašismus je zcela v rozporu s myšlenkami francouzské revoluce a znamená *„návrat do doby feudálního státu a do doby absolutní monarchie, do dob před francouzskou revolucí s celou jejich nesvobodou občana – člověka.“* (Beneš, 1999: 31)

Druhá kapitola se zabývá první světovou válkou a jejím vlivu na demokratizaci Evropy. Beneš zde popisuje příčiny vzniku první světové války a její výsledky a následně doplňuje, že druhá světová válka je pokračováním války předchozí, ve které jde o stejné otázky a zájmy. Zatímco v západních státech včetně Ameriky došlo k revolucím, které přinesly řadu změn, v předválečném Německu, Rakousku - Uhersku a v balkánských státech nikoliv. Předválečná Evropa byla rozdělena *„nejen politicky, ale morálně a duchovně už dávno před válkou na dva tábory: spojenecký a středoevropský.“*

(Beneš, 1999: 50) Beneš tedy vidí počátek druhé světové války jako další boj, po kterém demokracie nejen zvítězí, ale bude dokonalejší než před válkou. (Beneš, 1999: 56)

Třetí kapitola se zabývá pádem demokracie v Evropě po první světové válce a jeho příčinami. Nově vzniklé demokratické státy se potýkaly s řadou problémů a svou mírou demokracie se od sebe odlišovaly. V některých státech byla demokracie vyspělejší, dokonalejší, v jiných se naopak k těmto vlastnostem teprve dopracovávala. Taktéž v některých předválečných státech neexistoval parlament či všeobecné volební právo a celkově některé státy na demokracii nebyly po pádu absolutistických říší připraveny. Ovšem Československo přistoupilo k demokratizaci otevřeně i přes počáteční problémy. Pro poválečnou demokracii bylo třeba „*vzdělávat a vychovávat masy a překonat největší obtíže ze všech zděděných přežitků z předcházejících režimů a současně řešit nejtěžší politické, sociální a hospodářské problémy, vzniklé z války.*“ (Beneš, 1999: 68)

Ne každý stát se však dokázal vyrovnat s počátečními neúspěchy demokracie, během kterých docházelo k finančním bankrotům, a tak se například po úspěšné revoluci v Rusku také v Maďarsku či v Německu pokusili komunisté o převrat. Beneš s komunistickým režimem nesouhlasil ze dvou důvodů. Jednak se stavěl proti ortodoxnímu marxismu, který kladl důraz na třídní boj a jednak vyznával politiku sociální spravedlnosti, která však neznamenala diktaturu proletariátu. V Itálii a Německu namísto komunistického režimu vznikl režim fašistický. (Beneš, 1999: 70-81)

Čtvrtá kapitola popisuje Společnost národů jako výraz demokratizace Evropy a světa po válce z roku 1914. Nejprve se Beneš věnuje ideovým předchůdcům Společnosti národů a upozorňuje na starořeckou Amphictyonskou ligu z roku 497. př. n. l. Ligu považuje za opravdovou mírovou organizaci, ve které se starořecké státy vzájemně zavázaly k dodržování míru. (Beneš, 1999: 89) Ještě za války se připravoval Pakt o Společnosti národů, ve kterém byly zaneseny pravidla Společnosti národů. Pro Beneše byla Společnost

Národů „především logická, vcelku do důsledku dost propracovaná soustava nových mezinárodních styků, odpovídající nové politické a sociální konstrukci demokratické společnosti XX. století.“ (Beneš, 1999: 105) Někteří však viděli ve Společnosti národů jen utopickou ideu, jiní se přikláněli k myšlence světového míru. (Beneš, 1999: 105)

Společnost národů vznikla na mírové konferenci po první světové válce. Součástí byla Rada Společnosti národů, která se zabývala politickými spory. Různé komise a zvláštní orgány v sekretariátě Společnosti národů řešily humanitní otázky. Hlavní koncepcí Společnosti válek bylo udržování míru a řešení případných sporů pouze mírovou cestou. Jako příčina neúspěchu Společnosti národů je shledávána v demokratech, kteří nedokázali být spravedliví v kompromisech. Ukazuje to Benešova věta: „*Demokraté často nedovedli poznat, kdy povolit nesmějí, kdy kompromis je nemožný a kdy je tudíž možno hájit princip za každou cenu a děj se co děj.*“ (Beneš, 1999: 116) Další nesnází Společnosti národů se ukázal vztah velkých a malých států. Zatímco se malé státy držely Paktu, velmoci se snažily projednávat takové spory, „*kde to jejich zájmům a snahám nevadilo.*“ (Beneš, 1999: 117) Jako příklad Beneš uvedl odmítavý postoj k otázce reparací. (Beneš, 1999: 118)

Době, ve které se Společnosti národů dařilo, Beneš označuje léta 1924 – 1925. Po tomto období její vliv klesal až do roku 1938, kdy ztratila vliv úplně. Zapomenout však na tuto organizaci Beneš nepomýšlel, jelikož věřil, že „*skutečná, účinná a úspěšná činnost Společnosti národů – dnešní nebo jí podobné – je možná opět teprve tehdy, až se Evropa a svět vrátí zase k demokracii.*“ (Beneš, 1999: 126)

V kapitole Soudobé antidemokratické ideologie a evropská demokracie Beneš porovnává autoritativní a demokratické režimy a zaměřuje se na fašistické a nacionalistické teorie. V následující kapitole Na cestě k nové světové válce – její demokratický smysl a cíle jsou rekapitulovány Benešovy myšlenky od počátku francouzské revoluce až do vzniku druhé světové války. Druhou světovou válku popisuje jako „*válku totalitních diktatur s demokraciemi,*

... která z konfliktu těchto režimů vznikla a která o osudu obou definitivně rozhodne.“ (Beneš, 1999: 187) Z jeho myšlení je však patrné, že věří ve výhru demokracie. Vyzdvihuje charakteristické znaky demokratického člověka, které jsou ve fašistickém režimu zcela potlačeny. Zároveň německou diktaturu označuje za nejhorší režim, který kdy v dějinách existoval.

(Beneš, 1999: 189-195)

V kapitole Demokratická reorganizace poválečné Evropy a světa Beneš navrhuje rozdělení Evropy do bloků, čímž by se v budoucnu zabránilo případné třetí světové válce. Navrhuje například blok západoevropský, blok střední Evropy a další bloky, přičemž dodává, že součástí organizace musí být také Sovětský svaz. Při organizaci Evropy po první světové válce byl Sovětský svaz vyloučen a pokud by měl být po druhé světové válce opět vynechán, *„ztratila by tato souhra nových organizovaných politických jednotek v Evropě svou rovnováhu tím, že by byl opětně příliš zesílen německý vliv směrem na východ.*“ (Beneš, 1999: 199)

Jako problém při organizování poválečné Evropy je shledáván v otázce menšin. Ty jsou přítomny především ve státech střední Evropy a jde o německé a maďarské menšiny. Po první světové válce menšiny zůstaly v nově vzniklých státech, nedocházelo k jejich vysídlení a přistoupilo se na jejich ochranu. Ne každý stát však dodržoval toto pravidlo. Jako příklad uvedl Beneš Maďarsko, které neposkytlo německým, slovenským a rumunským menšinám právo na vzdělání či svobodu slova a tisku. Oproti tomu Československo dodržovalo pravidla, ale německé a maďarské menšiny zneužívaly menšinovou politiku *„neuvěřitelným způsobem rovnoprávnosti, kterou jim republika udělila, k jejímu rozvrácení uvnitř a ostouzení navenek.*“ (Beneš, 1999: 207) Po této zkušenosti přistupoval Beneš k otázce menšin zcela jinak a přiklonil se k myšlence stěhování menšin do jejich zemí, které by probíhalo nikoliv násilnou cestou, ale organizovaně a humánně. (Beneš, 1999: 208)

Uvědomoval si také, že ne všechny menšiny měly vinu na rozbití Československa. Po válce by se situace neměla opakovat tím, že *„než se*

začnou vymezovat práva menšin, je třeba také vymezit jednak práva většin, jednak povinnosti menšin.“ (Beneš, 1999: 208) Až si poté státy zajistí, že menšiny již neohrozí zemi, bude nutné zamyslet se nad takovým opatřením, které zajistí ochranu menšin, jejich politická a kulturní práva. Důležité je však zajistit jim práva na základě naprosté vzájemnosti. Jako nepřipustné Beneš hodnotí vytvoření stavu zvýhodňovaných menšin na jedné straně a stavu utiskovaných menšin na straně druhé. Ochrana menšin by nadále měla spočívat na ochraně všech demokratických, lidských práv. Tím Beneš vyjadřuje to, že nebude možné z menšin tvořit ve státech politické, skoro uznávané právní jednotky, které se poté stávají ve svých státech nástroji cizích států, počátkem separatismu a státního rozvratu. Dodal, že čas teprve ukáže, zda je možné soužití většin a menšin v jednom státě. (Beneš, 1999: 210)

V osmé kapitole s názvem Přerod a budoucnost poválečné demokracie Beneš rozebírá otázku, zda v budoucnu bude možná spolupráce demokratických systémů se systémem sovětským. Dochází k závěru, že podobně jako za druhé světové války je důležité, aby oba systémy spolu spolupracovaly. Mýlně se domníval, že mezi nimi dojde ke vzájemnému sblížení a postupnému odstraňování rozdílů, ať už v otázkách politických či hospodářských. (Beneš, 1999: 220-222)

Přiznává, že v určitých věcech se demokracie a sovětský socialismus shodují. Zatímco komunismus je antiindividualistický a vychází z filozofie materialismu, demokracie vychází z filozofie spiritualismu a je zásadně pro individualismus. Oba režimy však popisuje jako „*humanistické, internacionální a pacifistické, které uznávají rovnost lidí a národů.*“ (Beneš, 1999: 255)

Dále se zabývá myšlenkou, jak by měla vypadat politika v opravdovém demokratickém režimu. Opět zde uvádí, podobně jako v knize Zahraniční politika a demokracie – problémy a metody naší zahraniční politiky, že je třeba dívat se na politiku jako na vědu a umění. Doplnuje, že politik – vědec musí být zároveň dobrým psychologem, který vychází ze svých životních zkušeností. V žádném případě by se neměl ohlížet pouze na své zájmy, protože

„demokratická politika musí být mravná, musí mít mravní základnu a demokratický politik musí být mravní osobností.“ (Beneš, 1999: 246-247)

V každém demokratickém režimu je třeba politických stran. Každá strana se byrokratizuje a tím dle Beneše dochází k oligarchizaci, která se přesouvá i do parlamentu. Namísto svobodného rozhodování poslanců jsou tvořeny výbory, které rozhodují za ostatní a ti se jen podřídí rozhodnutím výborů. Jako příklad Beneš uvedl tzv. Pětku či Osmičku. S oligarchizací politických stran souvisí otázka vůdců v demokracii. Beneš opět vyzdvihuje ideály pravého demokrata - vůdce a opět zároveň upozorňuje, že je třeba vzdělat i masy pro správně fungující demokracie. Vzdělané masy totiž *„znají místo své a místo jeho, vidí v něm vtělení sebe samých a správně zároveň chápou, že opravdový vůdce hledá zase je v sobě samém. Žijí s ním a v něm a on s nimi a v nich.“* (Beneš, 1999: 255)

Pád demokracií v předválečné době Beneš neshledává ve vině demokracií samotných, ale ve vině jejich vůdců. Práví demokratičtí vůdci naslouchají svým voličům a jejich zájmy se snaží prosadit v parlamentu. V kontrastu poukazuje na vůdce v autoritativních státech, kteří jdou slepě za svým cílem a využívají násilí pro dosažení svých zájmů. Úkoly vůdce v demokratických režimech jsou tedy mnohem těžší než vůdce v autoritativních režimech. (Beneš, 1999: 256-260)

Ne každý demokratický vůdce se dokáže smířit se svojí nepopularitou a bránit se proti ní svými činy dobrými pro společnost. Nepopularitu však Beneš shledává jako přirozenou pro demokratický režim. Upozorňuje také na skutečnost, že demokratickou politiku *„mohou a musí vytvářet jedinci všech tříd.“* (Beneš, 1999: 262) Přiznává však, jedinci nesmí postrádat vzdělání, životní zkušenost, znalost politických a sociálních věd. Jen s těmito vůdci lze vést opravdový demokratický stát. (Beneš, 1999: 262)

Každá zvolená politická strana má tendence tíhnout k despotizmu. Je to přirozená reakce, avšak zároveň přílišná touha po moci vyvolá u opozice snahu

odebrat takové straně moc. Beneš poukazuje na častou neobjektivnost politických stran a na pokrytectví, od kterého je „*tak malý krůček k podvodu, lži a klamu.*“ (Beneš, 1999: 266) Taková strana přehlíží zájmy opozice, potlačuje je a často opozici kritizuje. Tímto se uchyluje k machivellismu a „*žádný prostředek jí není špatný v tomto boji o hlasy, o počet a o většinu a nezastaví se ani před obětováním lidí.*“ (Beneš, 1999: 267)

Jako nejstrašnější zbraň ve stranickém politickém boji Beneš shledává tisk. Ten je dostupný široké veřejnosti a je odrazem vedení politických stran. Často se před volbami v tisku strany vzájemně napadají, namísto aby se hájily proti obvinění. Beneš tuto formu kolektivní psychologii odsuzuje, neboť takové obviňování „*znamená přímé rozsévání demoralizace a zesurování nejširších vrstev a veřejných mravů vůbec.*“ (Beneš, 1999: 268) Rozdíly mezi dobrými a špatnými politiky zanikají. Společnost vidí neustálé podvádění politických stran a očerňování se navzájem, čímž ztrácí víru v demokracii. Aby však nedošlo k pádu demokracie, je třeba stranictví podobně jako demokracii zdokonalit. To považuje Beneš za nejtěžší problém demokracie. (Beneš, 1999: 262-271)

Pro zachování demokracie je důležité, aby si politici uvědomili zmíněné demokratické nesnáze a snažili se je odstraňovat. Důležité je „*jednak mravně zdokonalovat lidi jako jedince, jednak zdokonalovat instituce politické jako instituce samy o sobě.*“ (Beneš, 1999: 272) Dále veškeré jednání politických stran podléhá zájmům státu a na podobě demokracie nemají vliv dobře fungující instituce, ale plně demokraticky smýšlející lid. (Beneš, 1999: 271-274)

Beneš se dále věnuje omezení počtu politických stran, které by mělo být v poválečné demokracii zaneseno v ústavě. V omezení neshledává porušení demokratické svobody a přichází s návrhem, že mohou existovat pouze dvě až tři strany. Jednalo by se o stranu sjednocené levice, pravice a stranu středu. Jednotlivými programy by strany zastřešovaly zájmy celé společnosti. Dále se staví proti tzv. jepičím stranám, které narušují systém. Existence dvou, tří politických stran je obhajováno tvrzením, že společnost je rozdělena na ty, kteří souhlasí s režimem a na ty, kteří požadují změnu. Za První republiky se do parlamentu dostalo mnoho stran, avšak parlament byl značně roztříštěný a tím

málo akceschopný. Omezení politických stran nadále odstraní tzv. koalici. To znamenalo, že se každá strana zaměřila na svůj zájem a ostatní strany do těchto zájmů nezasahovaly. Pokud jen jedna strana s něčím nesouhlasila po zavedení systému veta, celá procedura se zastavila a nebylo možné řešit ani akutní otázky. A v poválečných státech, kde hrozilo, že zemi ovládnou autoritativní režimy, „*byl tento neúčinný způsob státní správy přímo zabijákem demokracie.*“ (Beneš, 1999: 282)

V poválečné demokracii Beneš apeluje na nutnosti vymezení funkce politických stran. Politické strany se dříve ohlížely na své zájmy a cíle, dle Beneše však „*vlastním úkolem a posláním politické strany má být to, že je nástrojem a prostředkem, s jehož pomocí se přání, zájmy, názory a potřeby lidu formují, projevují a správně vyjadřují, a že se s pomocí a prostřednictvím jejich svobodná demokratická společnost státní politicky organizuje.*“

(Beneš, 1999: 283) Taktéž se přiklání k názoru, že je nutné rozdělit státní moc na zákonodárnou, výkonnou a soudní, přičemž by se tyto státní moci navzájem omezovaly a kontrolovaly a rovněž by přispívaly k udržování demokracie. Na jejich dodržování by se měly podílet politické strany, které se také samy navzájem kontrolují. Proto je nutné mít alespoň dvě politické strany, jelikož přítomnost jedné strany tíhne k nedemokratickým režimům snadněji.

(Beneš, 1999: 283-285)

Beneš dále popisuje funkce politických stran za První republiky. Strany postrádaly znaky typické pro demokracii, neohlížely se na potřeby občanů a parlament byl vůči vládě stran bezmocný. Strany nejednaly na půdě parlamentu, nýbrž představitelé jednotlivých stran se vždy sami dohodli předem na nějakém usnesení. V poválečné demokracii taktéž hovoří o změně sociální a hospodářské struktury, přičemž společnost by se měla třídit horizontálním způsobem, nikoliv vertikálním, jak tomu kdysi bylo. Zároveň se přiklání k decentralizaci státní správy, díky které by se parlament zabýval celostátními problémy a stal se celkově efektivnějším. Za změnami v poválečné demokracii velmi stál, neboť „*reforma a obroda politické demokracie bez strukturální změny sociální a hospodářské není možná.*“ (Beneš, 1999: 290)

Dále Beneš nesouhlasí s volebním systémem vázaných listin a upozorňuje, že v případě existence tří politických stran je tato forma systému zbytečná. Staví se pro lidové hlasování v některých zásadních otázkách a při volbě prezidenta se přiklání k přímé volbě. Vzorem mu je americký prezidentský volební systém, který by se mohl přenést i do Československa. Existencí zákonodárné decentralizace Beneš uvažuje o jednokomorovém parlamentu a senát by dle něho měl být nahrazen tzv. poradním sborem, který by se zabýval hospodářskými a finančními otázkami. (Beneš, 1999: 290-292)

V poválečné demokracii by mělo dojít jak k decentralizaci vládní moci a správy, tak k decentralizaci zákonodárné moci. Nově vzniklé demokracie se uchýlovaly k centralizaci a neohlížely se na potřeby jednotlivých regionů. Decentralizace je však nutná v rozlehlých státech či státech, kde je žijí obyvatelé různého složení. Důvodem pro decentralizaci v Evropě jsou často *„tradice historické a pozůstatky státní správy z minulosti podle toho, jak státy vznikaly nebo se zvětšovaly o různé provincie a nová území.“* (Beneš, 1999: 294) Zároveň Beneš dodává, že velikost centralizace a decentralizace se odvíjí od toho, jak je která demokracie vyspělá. Jako příklad fungujícího decentralizovaného státu Beneš uvedl Velkou Británii. Upozornil také na to, že decentralizace může v některých státech vést k separaci daného území, čímž by mohl být ohrožen stát. Aby tedy státní decentralizace fungovala, *„je třeba jistého, dost značného stupně politické vyspělosti, vzdělanosti a zralosti národa a především jeho vůdců. Jinak je decentralizace neúspěšná.“* (Beneš, 1999: 296)

Každá moderní demokracie se neobejde bez byrokracie. Na selhání systému v meziválečném období měla svůj podíl právě byrokracie spolu s politickými stranami a tiskem. Úředník v demokratickém státu musí být podobně jako politik upřímný, oddaný a dostatečně vzdělaný. Dle Beneše *„úředník je a má býti ne pánem, nýbrž oddaným služebníkem veřejnosti. Je zde zcela pro občana, nikoli občan pro něho.“* (Beneš, 1999: 298) Jako největší zlo v byrokracii Beneš shledává v korupčnictví. V méně vyspělých státech je

běžnější, avšak dodává, že „v Československu nebyl tento problém nikdy akutní.“ (Beneš, 1999: 299) Nebezpečí tkví také ve zpolitizování demokratické byrokracie. Zpolitizování nastává tehdy, když se úředník dožaduje povýšení či lepší funkce od politických stran nebo přímo strany politizují byrokracii tím, že místa obsazují „svými“ lidmi. Demokratický byrokrat musí být nadstranický a každé vládě odpovědný, a také musí rozeznat zájmy jednotlivých vlád od stabilních zájmů státu. (Beneš, 1999: 292-301)

3.5 Shrnutí Benešových děl

Z těchto čtyř Benešových děl je patrné, že autor se velmi snažil přiblížit a uskutečnit v Československu pravé demokratické principy. Často v dílech porovnává podobu tehdejší demokracie s předchozí absolutistickou říší a neopomíná zdůraznit, že přestože demokracie není dokonalá, je vždy lepší než jakýkoliv absolutistický režim. Popisuje, jak se má chovat pravý demokrat, vyzdvihuje jeho znaky a také vymezuje vztah mezi politiky a občany. Jednání politiků v demokracii by mělo být otevřené a jejich rozhodnutí by měla vstupovat v platnost po řádné diskuzi. Aby se demokracie rozvíjela, upozorňuje Beneš na potřebu vybudovat politickou kulturu. Ta se pojí s řádným vzděláním obyvatel. Ve svých dílech tedy vždy neopomíná zdůraznit vzdělání jako podstatný znak pro budoucí vývoj demokracie.

Za přechod od tradiční společnosti k moderní, která vytvořila prostor pro moderní demokracii, Beneš shledává ve francouzské a americké revoluci. Na základě zkoumání historického vývoje od těchto dvou revolucí až po počátek druhé světové války se Beneš domníval, že po skončení války demokracie nejen že opět zvítězí, ale bude ještě dokonalejší.

Zabývá se také poválečnými nově vzniklými demokratickými státy. Poukazuje na odlišnost jednotlivých států, v některých byla demokracie vyspělejší, jiné státy měly s tímto režimem značné problémy a snadněji tíhly

k nedemokratickým režimům. Dodává však, že Československo se k demokratizaci stavělo otevřeně i přes počáteční problémy.

Jako výraz demokratizace Beneš shledává ve Společnosti národů. Zabývá se příčinami neúspěchu této organizace a po ukončení jejího vlivu Beneš nadále doufá, že po skončení války nabude tato organizace opět na skutečnosti. Druhou světovou válku a zejména německou diktaturu, páchající neskutečná zvěrstva, označuje za nejhorší režim v dějinách.

Beneš se v knize Demokracie dnes a zítra pokouší najít opatření, které by zamezilo případné třetí světové válce. Navrhuje rozdělení Evropy do bloků a zdůrazňuje přítomnost také Sovětského svazu. Domnívá se, že pokud by byl Sovětský svaz opět vyloučen při organizování poválečné Evropy, byla by Evropa nadále ohrožena německým vlivem. Při tomto organizování Evropy klade důraz na otázku menšin. Po problémech s německou menšinou požaduje jasné stanovení práv jak většin, tak menšin ve státě.

Jako ministr zahraničních věcí v knize Zahraniční politika a demokracie popisuje, jak má vypadat pravý politik, zabývající se touto politikou. Za nezbytné považuje znalost zahraniční politiky a upozorňuje na opatrnost při vyjednávání se zahraničními ministry. Zásadně se staví proti politice prestiže, typické pro absolutistické státy. Za demokratické považuje časté diskuze ve sněmovnách a veřejných projevech ohledně této politiky. Východisko zahraniční politiky vidí v ideji humanity, svobody a demokracie. Zároveň zahraniční politiku označuje jako jedinou, která pracuje pro budoucnost a její směrnice budou platit i za několik desítek let.

V knihách také nezapomíná zdůrazňovat, že na politiku v demokratickém režimu je třeba se dívat jako na vědu a umění. Práci politika považuje za jednu z nejvyšších společenských zaměstnání. Demokratický politik – vědec zkoumá skutečné poměry ve společnosti, hledá, co je pravidelného, stálého ve společnosti a snaží se nalézt objektivní realitu. Musí být také dobrým psychologem, což vyplývá z jeho životních zkušeností. A jako politik – umělec

stojí na rozcestí mezi přítomností a budoucností a musí rozpoznat, co je a co není možné. Beneš zcela odsuzuje takové politiky, kteří touží a jdou si jen za svými zájmy. Demokratickou politiku vidí jako mravnou, charakterizovanou demokratickým politikem jako mravní osobností.

Nesnáze demokracie shledává v politických stranách. Upozorňuje na nečestné jednání stran před konáním voleb, doprovázené vzájemným očerňováním protikandidátů, především prostřednictvím jejich tisku. Vzájemné obviňování stran označuje za nemorální, nepřispívající k rozvoji politické kultury. Také hojně upozorňuje na byrokratizaci politických stran a následnou oligarchizaci, která se promítá i v parlamentu. Poukazuje tím na existenci Pětky či později Osmičky a dodává, že demokracie se stále vyvíjí a je důležité ji proti touhám ovládnout druhé neustále ochraňovat. Pravý politik – demokrat však podle Beneše nepodléhá svým tužbám a je plně oddán svému poslání.

Pro odstranění tzv. koaličnickví přichází Beneš s návrhem o omezení počtu politických stran. V omezení neshledává porušení demokratické svobody, přemýšlí o existenci maximálně tří stran, které by zastřešovaly zájmy celé společnosti a také by se vzájemně kontrolovaly. Kladně se Beneš staví k lidovému hlasování v zásadních otázkách a rovněž se přiklání k přímé volbě prezidenta. Uznává také decentralizaci. Aby však decentralizace fungovala, musí být ve státě vzdělaných vůdců a obyvatel. Beneš dále zcela odsuzuje korupci v byrokracii. Upozorňuje na zpolitizování byrokracie a dodává, že v meziválečném období měla byrokracie svůj podíl na selhání systému. Každý byrokrat má být dle Beneše nadstranický a odpovědný každé vládě.

Pro srovnání Benešových úvah o politice a současného českého politického prostředí jsem si vytyčila tyto body:

- 1) Česká republika jako demokratický stát
- 2) Stranický systém
- 3) Politická kultura
- 4) Školství
- 5) Přímá volba prezidenta
- 6) Otázka menšin

4 SOUČASNÉ ČESKÉ POLITICKÉ PROSTŘEDÍ

4.1 Česká republika jako demokratický stát

Ústava definuje Českou republiku jako „*svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.*“ (Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2013) Je nutné se zamyslet nad otázkou, zda dnes žijeme v takovém demokratickém státě, kde se skutečně dodržuje ústava, zákony, lidská práva? Po vzniku České republiky se objevilo a stále objevuje mnoho případů, kdy se obchází ústava či dochází k odhalení korupce. Rostoucí nespokojenost se současnou politikou je značná. Řešení se jeví ve spravedlivě fungujícím státě, který by zamezil dnešním politickým nešvarům. (Dvořáková, 2012: 11)

4.1.1 Občanská společnost

Součástí demokracie je občanská společnost. Občanská společnost existuje pouze v právním státě a svými aktivitami vede ke zdokonalení právního státu. (Pehe, 2002: 75) Existuje mnoho definic tohoto pojmu a je důležité se zamyslet nad tím, kdo patří a kdo nepatří do občanské společnosti. Obecně se občanská společnost vyznačuje těmito znaky:

- 1) Je tvořena dobrovolnými organizacemi
- 2) Organizace jsou politicky a ekonomicky nezávislé na státu
- 3) Neusilují o politickou moc

(Dvořáková, 2012: 88)

Politické strany však často vznikají z občanských společností. Jedná se o strany, které se zabývají ochranou životního prostředí či ochranou menšin.

Původně tyto organizace vstoupily do politiky proto, že ostatní politické strany se odmítaly zabývat těmito tématy. (Pehe, 2002: 74) Po pádu komunistického režimu se někteří politici domnívali, že občanská společnost je v rozporu s liberalismem. Je důležité si uvědomit, že neziskové organizace napomáhají demokracii. V moderní demokratické společnosti existují občané, kteří se zajímají o jisté oblasti, ať už politické, náboženské a jiné. Všechny tyto oblasti se svým způsobem prolínají a navzájem obohacují, čímž dochází ke vzniku občanské společnosti. Témata se poté prostřednictvím občanské společnosti dostávají do politiky. Rovněž ekonomická situace souvisí s vyspělostí občanské společnosti. Tam, kde je nízká občanská společnost, se ekonomice příliš nedaří a existuje zde větší potenciál ke korupci. (Pehe, 2002: 74-78)

Ve svém projevu u příležitosti 20. výročí revoluce hájil Václav Havel občanskou společnost. Tvrdil, že občanská společnost vede ke stabilizaci demokracie a popisoval ji jako „*nejlepší obranu proti každému pokusu uzurpovat moc.*“ (Euroskop, 2009) Také připomněl, že vlivem minulého režimu bude rozvoj občanské společnosti nadále zdlouhavý. Věřil však, že v příštích letech se bude občanská společnost rozvíjet a stát ji bude plně akceptovat. (Euroskop, 2009) Zcela odmítavě se k pojmu občanská společnost staví Václav Klaus. Na semináři v roce 2005 prohlásil, že „*občanská společnost je polemikou se svobodnou společností a je povinností každého demokrata ze všech svých sil do konce svých věků proti ní bojovat.*“ (Klaus, Švejnar, 2008)

Jednoznačně se přikláním k názoru, že pro fungování demokracie je nutná občanská společnost. Důsledkem komunistického režimu nemáme demokracii zažitou a občanská společnost v České republice téměř neexistuje. Již Beneš upozorňoval na skutečnost, že v demokracii nestačí mít plně fungující demokratické instituce včetně zavedených voleb, které ještě nezaručují demokratičnost státu. Za důležité považoval politiky, které demokraticky smýšlejí. Za zcela nesmyslný shledávám výrok Václava Klause o občanské společnosti. Abychom zabránili další totalitní diktatuře či jinému nedemokratickému režimu, měli bychom vybudovat silnou občanskou

společnost, díky které si budeme neustále připomínat demokratické principy, mezi které patří například dodržování lidských práv, svoboda jednotlivce atp.

4.2 Stranický systém v České republice

Od vzniku České republiky máme nyní jedenáctou vládu. Dle evropského srovnání patří Česká republika mezi země s krátkou průměrnou délkou vlády. Co se však týče stability struktury stranického systému, zdá se být poměrně dlouhodobá, netypická pro evropské země. Od prvních českých voleb se v Parlamentu až do voleb v roce 2010 vyskytovaly čtyři stejné strany, a to ODS, ČSSD, KDU-ČSL a KSČM. Stranický systém je na jedné straně stabilní, co se týče složení politických stran, na druhé straně nestabilní z důvodu častých změn ve vládě. (Fiala, 2010: 16-18) Jako umírněný pluralitní systém s dominancí dvou ideově odlišných politických stran, ČSSD a ODS, lze hodnotit současný stranický systém České republiky. (Cabada, 2007: 239)

Pro udržení legitimacy používaly či používají nedemokratické režimy tzv. obraz nepřítele. Pro Československo byly nepřítelem západní státy. Určitý obraz nepřítele v postkomunistických režimech však stále existuje, a to v podobě bojů politických stran mezi sebou. Dvořáková uvedla, že „*volby nejsou vnímány jako politická soutěž, ale takřka jako osudový souboj na život a na smrt.*“ (Dvořáková, 2012: 39) Prezidentské volby z roku 2008 tato slova potvrzují. Nekorektní chování politiků a občanská nespokojenost s průběhem těchto voleb daly opětovaný podnět ke změně ústavy ohledně zavedení přímé volby prezidenta.

4.2.1 Opoziční smlouva

V roce 1998 došlo k zatím prvním předčasným volbám v České republice. Předcházela jim řada politických a ekonomických neúspěchů včetně rozštěpení ODS, ze kterého vznikla politická strana Unie svobody v čele

s Janem Rumlem. (Cabada, 2007: 213) Volební kampaň dvou největších politických stran, ODS a ČSSD, byla značně vyhocenou, negativní kampaní, ve které proti sobě ostře vystupovali předsedové obou stran. V červnových volbách v roce 1998 se do Sněmovny dostalo celkem pět politických stran. Zvítězila ČSSD, avšak neměla nadpoloviční většinu ve Sněmovně. Pro sestavení koaliční vlády se nabízely strany KDU-ČSL a Unie svobody (US). Ještě před volbami ČSSD odmítla vytvořit koaliční vládu s KSČM a ODS. Po volbách připadalo v úvahu vytvořit koalici ČSSD, KDU-ČSL a US. Ovšem Unie svobody odmítla vstoupit do této koalice, nechtěla se s ČSSD podílet na vládě z ideologických důvodů. (Klíma, 2001: 17-19)

Nakonec došlo k překvapivé dohodě mezi dvěma ideologicky protikladných stran, ČSSD a ODS. Tzv. opoziční smlouvou, oficiálně Smlouvou o vytvoření stabilního politického prostředí, se ODS zavázala k tomu, že nepodpoří v následujících čtyř letech hlasování o nedůvěře a naopak ČSSD umožnila „opoziční“, aby obsadila předsedu Sněmovny a Senátu svými kandidáty. Je důležité zmínit, že tato smlouva byla čistě dohodou mezi oběma stranami a neexistovala žádná sankce v případě odstoupení od smlouvy. Určité riziko spočívalo v tom, že obě strany tvořily třipětinovou většinu a mohly tak prosazovat změny v ústavě. Návrhy o ústavní změně se týkaly omezení pravomocí prezidenta či změně volebního zákona na většinový do dolní komory parlamentu České republiky. Ústavní soud však zamítl tyto ústavní změny. Mezi pozitivní opatření, která provedla menšinová vláda ČSSD, patřilo zamezení korupce tím, že strana zprivatizovala banky. Rovněž během menšinové vlády došlo k vyšetřování a následném odsouzení politiků z ČSSD. K vyšetřování politiků ze strany ODS však nikdy nedošlo. (Dvořáková, 2012: 32-37)

4.3 Politická kultura v České republice

Pojmem politická kultura se zabývají kromě politologů také sociologové, novináři a také ho zmiňují samotní politici. Každý nahlíží na tento pojem z různých hledisek, někteří se orientují spíše na politiku, jiní naopak na kulturu.

Často slýcháváme o rozdělení politické kultury na nízkou a vysokou, kterou lze uplatnit při klasifikaci jak jednotlivce, tak určité skupiny obyvatel. Politická kultura se mění v čase a mohou za to zvraty ve společnosti, dnes máme jinou politickou kulturu než v komunistickém období. Je nutné si však uvědomit, že odlišnou politickou kulturu mohou mít či mají političtí představitelé od jednotlivých sociálních skupin, studentů atp. Politická kultura se tedy liší v jednotlivých státech, v jednotlivých skupinách, ale také mezi jedinci. (Škaloud, 2000: 29-38)

Při zaměření se na pojem politická kultura z hlediska politiky sledujeme jednání a chování politických aktérů a rovněž politická kultura odráží kvalitu politické činnosti. Aby mohla být politická kultura označena za vysokou, uvádí Škaloud potřebu vzdělaných obyvatel, politickou zkušenost, demokratické podmínky pro uplatnění politické kultury a uplatňování zákonů, které by umožnily rozvoj a uplatnění politické kultury. Dle Škalouda je politická kultura *„něčím, co nelze považovat za trvale utvořené a ideálně fungující, ale za něco, co je třeba neustále rozvíjet, podporovat, vychovávat a kultivovat.“* (Škaloud, 2000: 42)

Politická kultura České republiky se podobně jako v jiných státech vytvářela pod vlivem historického vývoje a význačných událostí. Před vznikem Československa byla ovlivňována německým prostředím. Čeští představitelé tedy převzali některé znaky německé politické kultury, k některým se však stavěli kriticky. Po roce 1918 se ukázalo, že česká politická kultura se značně liší od slovenské, kterou zpočátku ovlivňovala politická kultura maďarská. Zatímco česká společnost se modernizovala, slovenská společnost v protikladu usilovala o zachování společnosti tradiční. Je překvapivé, že Slovensko se stavělo ke komunistickému období zcela jinak než české země. Až v tomto období přistoupilo na modernizaci. (Cabada, 2007: 165-172)

Více než čtyřicet let komunistické vlády se rovněž muselo projevit v dalším vývoji politické kultury po Sametové revoluci. Určité zvyklosti z tohoto období jsme si ponechaly a doprovází nás dodnes. Dle Nosála jsou typické čtyři

sociálně politické faktory, které „jsou dědičnými éry komunismu, ale zároveň se také v kontextu postkomunistické kultury reprodukují.“ (Nosál, 2004: 75)

Důsledky komunismu jsou tedy:

1. rozvrácená a slabá občanská společnost
2. vysoká míra sociální nedůvěry a nedůvěry občanů v institucionalizovanou (zejména stranickou) politiku – to se pojí s vysokým stupněm politického odcizení a pocitu občanské bezmocnosti a nízká míra pocitu občanské kompetence a vlivu na politiku
3. chybějící pluralita přirozených a dlouhodobě kultivovaných politických elit
4. autoritářská mentalita – velká část veřejnosti podléhá nekriticky politickým autoritám

(Nosál, 2004: 75-76)

V roce 1993 vznikla Česká republika z velké části jako národní stát. Objevují se však nové skutečnosti, které nadále ovlivňují politickou kulturu. Jedná se například o stále se zvyšující příchod asijských či jiných východních přistěhovalců s odlišnou mentalitou a politickou kulturou. Narůstající počet těchto přistěhovalců se může v budoucnu jevit jako problém, který ovlivní a zpomalí vývoj nejen naší politické kultury, ale celkově demokracie.

(Škaloud, 2000: 42-46) Nejen škola vychovává děti k principům demokracie, důležité je také prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Politická kultura se tedy formuje již od raného věku a dětem je nutné sdělovat, jak se v demokracii má žít, komunikovat, hledat řešení nebo nést zodpovědnost za své rozhodnutí. Vysvětlit, že hrubé jednání či dokonce fyzické napadání politiků na veřejnosti je něco špatného a pro rozvoj politické kultury není takové chování v demokratickém státě přípustné. (Dvořáková, 2012: 49-50)

Zamyslím-li se nad všemi faktory, které Nosál uvedl ve své studii z roku 2004, musím konstatovat, že jsou bohužel platné i dnes. Naše současné společnost se vyznačuje značnou vzájemnou nedůvěrou, zejména občanů k politickým elitám. Naproti tomu se větší důvěře těší tzv. úřednické vlády, složené z odborných nepolitických osobností. Také volání po nekompromisních

autoritativních vůdcích nabývá na síle. Z toho soudím, že politická kultura se spíše dále zhoršuje, než aby naopak docházelo k jejímu rozvoji.

4.4 Školství v České republice

Již v Benešových dílech je kladen důraz na rozvoj a kvalitu školství pro zachování a vývoj demokratického systému. Jak se však ukazuje, od pádu komunistického režimu dochází ve školství neustále k řadě změn, které však dle mého názoru k rozvoji nepřispívají. Politické strany se ve svých programových tématech věnují problematice školství. ČSSD si stanovila tematiku školství za jednoznačnou prioritu. Odmítá návrhy o zavedení školného na veřejných školách z důvodu, že školné kvalitu vzdělávání nezvýší a rovněž by nevedlo k větší motivaci studovat. Uvědomuje si nutnost navýšení investic do vzdělávání. K reformě školství ve svém programu příliš nevyjadřuje, pro stabilitu školství a zvýšení kvality odkazuje na Národní program vzdělávání. ČSSD se sice staví proti zavedení školnému, zároveň si však uvědomuje, že nyní finance na školství nejsou. (ČSSD, 2013)

Další silná politická strana, ODS, se tématu reformy školství věnuje více než ČSSD. Ve svém volebním programu se zabývá otázkou školného a navrhuje možná opatření, aby si studium na vysoké škole mohli dovolit i studenti ze sociálně slabších vrstev. Její volební program se v mnoha bodech shoduje s Bílou knihou terciárního vzdělání, například ODS usiluje o zavedení školného na vysokých školách prostřednictvím studijních půjček, které by byly splatné po ukončení studia. Pokud by poté za absolventa zaplatil půjčku zaměstnavatel, bylo by pro něj splacení daňově odečitatelné. Dále ODS podporuje studijní spoření či zavedení fondu pro vynikající studenty. Pro kvalifikaci a další vzdělání pro každého hodlá ODS čerpat z evropských fondů. (ODS, 2010)

Ministerstvo školství se neustále snaží vytvořit novou strategii pro vzdělávání. Uskutečnit reformu se však zdá být problematické. Přispívá k tomu

střídání vlád po skončení jejich funkčních období a nejasné rozdělení rolí mezi státem, kraji a obcemi. (MŠMT, 2013) Ministerstvo nyní připravuje strategii, která by do roku 2020 určovala státu, kraji a obcím, jak řídit vzdělávací systém. Školu nepovažuje pouze za místo, kde se mladí lidé vzdělávají, ale rovněž se formují k sebedůvěře a důvěře k ostatním lidem, institucím a demokratické společnosti. (MŠMT, 2013)

Ministerstvo považuje vzdělávání ve škole jako první, nejvýznamnější kontakt člověka s veřejnými institucemi a státem. (MŠMT, 2013) Již předškolní vzdělávání hraje podle mého názoru významnou roli tím, že předchází sociální exkluzi. V posledních letech však docházelo k uzavírání mnoha mateřských škol z důvodu nedostatku financí většiny měst a obcí. Dnes je tato problematika hojně diskutována, neboť mnoho dětí se do mateřských škol dříve než rok před nástupem na základní školu nedostane. Poslední rok předškolního vzdělávání je nyní ze zákona povinný. Podobně uzavírání některých základních škol, ať už ve městech či v menších obcích, a následně přeplněné třídy dle mého názoru kvalitu vzdělávání nijak nezlepší.

Na středních školách se objevil problém se státními maturitami zavedenými v roce 2011. Zavedení státních maturit se projednávalo již od 90. let, ale vlivem častého střídání ministrů školství k realizaci došlo až před dvěma lety. Ukázalo se však, že maturity nebyly dostatečně připraveny a došlo k řadě chybám. (Strejček, 2012) Maturity zajišťuje příspěvková organizace CERMAT, řízená Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. (CERMAT, 2013) Jako zcela neefektivní se ukázalo odesílání slohových prací externím pracovníkům CERMATu. Rovněž dvojí úroveň maturit, lehká a těžší verze, se neosvědčila, a pro letošní rok 2013 se zavedla pouze jedna verze maturit. (Nová maturita, 2013)

Je důležité se zamyslet nad otázkou, z jakého důvodu byla realizována státní maturita. Podle tehdejšího ředitele CERMATu Pavla Zeleného měla být maturitní zkouška důležitým přijímacím kritériem při vstupu na vysokou školu. (Musil, 2012) Většina vysokých škol však neuvažovala o zrušení svých

přijímacích zkoušek a následném přijetí studentů na základě maturitních výsledků. Z důvodu mnoha pochybení a nejasností při zveřejňování výsledků maturitních zkoušek byl odvolán ředitel CERMATu Pavel Zelený. Každoroční výdaje na státní maturity přesahují 200 milionů korun. Tento rok uvidíme, zda budou správné a spravedlivě hodnocené. (ČT24, 2012)

Pokud mám hodnotit školství jako celek a vezmu v úvahu i statistické údaje, dle mého názoru se školství kvantitativně rozvíjí, avšak kvalitativně bohužel zaostává. Vedou mě k tomu především například údaje o zvyšujícím se procentu vysokoškolsky vzdělaných občanů, na druhé straně snižující se hodnocení českých studentů v mezinárodně srovnávacích testech.

4.5 Přímá volba prezidenta v České republice

Do roku 2013 byl prezident České republiky volen oběma komorami Parlamentu. Pro zvolení v prvním kole bylo třeba získat z každé komory nadpoloviční většinu všech hlasů. Pokud v prvním kole prezident zvolen nebyl, konalo se kolo druhé a případně kolo třetí. V případě nezvolení prezidenta se opět mohly konat nové, tříkolové volby. Po vzniku České republiky byl prvním prezidentem zvolen Václav Havel. Ten se těšil důvěře nejen českých občanů, ale také ho pro své názory oceňovali v zahraničí. Přestože v parlamentním režimu prezident hraje roli reprezentativní, Václav Havel se nadále velmi zajímal o politiku a často se účastnil politických jednáních.

(Vodička, 2007: 266-267)

Václav Havel byl opětovaně zvolen prezidentem v roce 1998. Před skončením jeho mandátu v roce 2003 se někteří politici zabývali myšlenkou zavedení přímé volby prezidenta. Pro změnu ústavy o volbě prezidenta však nehlasovala potřebná třípětinová většina a druhým prezidentem České republiky byl v 9. kole zvolen Václav Klaus, který se oproti Václavu Havlovi netěšil velké důvěře u české populace. (Vodička, 2007: 270-271)

Již od roku 2002 se kladně stavělo k přímé volbě asi 60-65% obyvatel. V roce 2011 se vyjadřovalo pro přímou volbu kolem 80% občanů. K přímé volbě prezidenta vedla řada neshod při prezidentských volbách v roce 2008. Rovněž před volbami v roce 2010 měly politické strany, které se dostaly do parlamentu, ve svém volebním programu zavedení přímé volby prezidenta. Vládní koalice ODS, TOP 09 a VV se shodly o přímé volbě prezidenta, avšak docházelo mezi nimi k řadě rozporů. ODS chtěla navzdory přímé volbě zachovat stejné prezidentovy pravomoci, TOP 09 usilovala o posílení pravomocí prezidenta. Rozdílně se strany stavěly ohledně jmenování členů bankovní rady ČNB, udělování milostí či prodloužení prezidentského funkčního období. (Bém, 2012)

Po složitém jednání o přímé volbě poté senát 8. února 2012 schválil zákon a ještě téhož měsíce byl podepsán tehdejším prezidentem Václavem Klausem. Ten se o volbě vyjádřil jako o fatální chybě, avšak ústavní zákon vetovat nemohl. Zákon poté vstoupil v platnost 1. října téhož roku. (ČTK, 2012)

5 KOMPARACE BENEŠOVA MYŠLENÍ O POLITICE A SOUČASNÉHO POLITICKÉHO PROSTŘEDÍ

5.1 Československo a Česká republika jako demokratický stát

Československo vzniklo v roce 1918 jako unitární stát. Žilo v něm několik etnických menšin a poměrný volební systém bez uzavírací klauzule zapříčinil fragmentaci stranického systému. Politické strany rovněž spolupracovaly se zájmovými skupinami. Tzv. Pětka, která vznikla na počátku 20. let 20. století, rozhodovala o nejdůležitějších tématech. Vláda a poslanci svým hlasováním podléhali rozhodnutí Pětky, parlament existoval tedy pouze jen formálně. Za První republiky se také uplatňoval tzv. imperativní mandát, díky kterému byl poslanec závislý na rozhodnutí politické strany.

(Hloušek, Kopeček, 2005: 217-221) Existovaly také rozdíly mezi tím, co bylo zaneseno v ústavě a jaká byla skutečnost. Opět tím poukazují na vyloučení parlamentu při řešení zásadních otázek. Dále byli například poslanci vázáni stranickou disciplínou a princip volného poslaneckého mandátu tedy nebyl dodržován. Pokud se politik neřídil stranickou disciplínou, přišel o mandát Volebním soudem. (Cabada, 2007: 25)

Po pádu komunismu vznikla v roce 1993 Česká republika opět jako unitární stát. O tři roky později vznikla druhá komora parlamentu, která se však způsobem volby a stanovenými kompetencemi nepodobá vyváženému bikameralismu v konsensuální demokracii. Rovněž zde neexistuje institut menšinového veta a princip přímé demokracie. Pouze jednou bylo vyhlášeno referendum na celostátní úrovni, a to ohledně vstupu České republiky do Evropské unie. (Hloušek, Kopeček, 2005: 225-228)

V demokracii je zcela přirozené, aby fungovala různá sdružení, společnosti. Již za První republiky existovalo mnoho organizací, které

navazovaly na činnost politických stran a rovněž politické strany tyto organizace akceptovaly. Odlišný postoj k občanské společnosti vyjadřovali bývalí prezidenti, Václav Havel a Václav Klaus. Zatímco Václav Havel občanskou společnost prosazoval, Klaus ji popíral. (Mandler, 2004: 165)

V dnešní demokracii není uplatňován imperativní mandát, neexistují volební soudy, avšak nadále přetrvávají skutečnosti, které nám brání se přibližovat k ideálům pravé demokracie. Zákony, které by měly být v souladu s přáním občanů, jsou však tvořeny pro to, aby vyhovovaly politikům či firmám, které mají vliv na politické dění. Politického života se občané v České republice účastní pouze prostřednictvím voleb do Poslanecké sněmovny, místního zastupitelstva a nově také prostřednictvím volby prezidenta. Ovšem nadále zde schází princip přímé demokracie. Také za přetrvávající ekonomickou krizi si vláda nepřipouští odpovědnost a prostřednictvím občanů, daňovými poplatníky, se snaží nalézt takové opatření, které by zlepšilo stav ekonomiky. Dle mého názoru by bylo vhodné změnit znění Ústavy České republiky, aby se zamezilo řadě nejasností a nesrovnalostí, které z ní vyplývají, a také aby byla ve státě zajištěna spravedlnost.

5.2 Stranický systém v Československu a České republice

V období První republiky se do parlamentu volilo poměrným volebním systémem, avšak jak již bylo řečeno, nebyla stanovena uzavírací klauzule. Na půdě parlamentu tedy působilo několik desítek stran, zejména českých, dále slovenských, německých a jedna maďarská. Jednotlivé strany se od sebe odlišovaly ideologicky i strukturálně, ale tyto rozdíly byly spíše druhotné. Jednotlivé strany se od sebe odlišovaly národnostním složením. Strany si byly programově podobné, avšak členi a voliči se lišili národnostní příslušností. Politické strany První republiky však lze ideologicky rozdělit. V tomto období existovala poměrně silná levice, zastoupena Demokratickou levicí a na opačné straně spektra se nacházeli agráři. Přestože si byly obě strany ideově vzdáleny, vytvářely spolu koalice, například tzv. rudozelenou koalici. Existence

mnoha politických stran však vedla k vyjednávání mimoparlamentní cestou (již zmíněná Pětka či Osmička). (Balík, Hloušek, Holzer, Šedo, 2007: 68-71)

Pro udržení stability politického systému hrají důležitou roli politické strany. Nabízí se však otázka, kolik politických stran je vhodných pro udržení systému. Každá země má své tradice, politickou kulturu a schopnost pro ekonomický růst, to vše je nutné zohlednit. (Škaloud, 1996: 8-10) Nyní je v České republice registrováno 85 aktivních politických stran. (MVČR, 2013) Ovšem většina stran má malý počet členů a také malý počet voličů. V České republice také dochází k tomu, že jednotliví poslanci přechází z jedné strany do druhé. Toto však Škaloud neoznačuje jako politickou nestabilitu, ale spíše jako projev české politické kultury. (Škaloud, 1996: 12). Již Beneš nesouhlasil s vysokým počtem politických stran v parlamentu. Navrhoval dvě či spíše tři politické strany, které by se navzájem kontrolovaly a pomáhaly zabránit diktatuře jedné či druhé strany. Nepočítal však s možností spojení dvou ideově vzdálených stran. V České republice došlo po volbách roku 1998 právě ke spojení těchto dvou ideově vzdálených stran, a to již zmíněné ČSSD a ODS.

Beneš ve svých dílech zmiňoval problémy plynoucí z uspořádání Pětky. Toto obcházení parlamentu se záměrem udržení stability v demokracii za První republiky nese dle mého názoru značnou podobu pozdější opoziční smlouvy z roku 1998. Opoziční smlouvu uzavřeli předsedové obou stran také z důvodu udržení stability politického prostředí. Dohoda, ve které „opozice“ z demokratického hlediska ve skutečnosti neexistovala, vyvolala u lidí nedůvěru v politiky. Namísto snahy rozvinout politickou kulturu v České republice tedy lidé vlivem opoziční smlouvy ztratili zájem o politické dění.

5.3 Politická kultura a školství

„Nežijeme v demokracii, ale v polodemokracii, nebo klamně a špatné demokracii. A přes to i ta dnešní demokracie dává větší záruky vyspělejšímu životu než všechny režimy aristokratické. Jde jen o to, vybudovat z polovičatých

institucí dokonalé instituce, vpravdě demokratické, a jde především o to, vychovat si lidi pro demokratismus. Je třeba vychovávat demokratické vůdce a demokratické masy. Poté nebude nutné bát se nesnází demokracie a stranictví. Poté budeme mít také více politické kultury. Je třeba, aby společnost o nesnázích moderní demokracie vážně přemýšlela.“ (Beneš, 1923: 31)

Takto Beneš popisuje demokratický režim za První republiky. Opět zde zdůrazňuje nutnost vzdělat obyvatelstvo, aby se společnost blížila ideálům pravé demokracie. Uvědomuje si, že bez vzdělaných lidí nelze dosáhnout pravé demokracie, ale také politické kultury. Vzdělání a politická kultura tedy spolu úzce souvisí. I politici si toto uvědomují a mnohdy můžeme sledovat jejich nečestné pokusy získat doklad o vzdělání nekalými postupy, například pomocí korupce. Toto nesevřčí ani o kvalitě politické kultury, ale bohužel ani o kvalitě vzdělání, které lze takto získat. Také se někteří politici chlubí svým vzděláním, kterého ve skutečnosti nikdy nedosáhli. Na jedné straně je to důkazem toho, jakou váhu politici vzdělání přikládají, na druhé ovšem nepochopení úlohy vzdělání. I toto je v přímém rozporu s tím, jak na vzdělání nahlížel Beneš.

Zcela souhlasím s Benešovým argumentem, že bez rozvoje a kvality školství nelze dosáhnout vyšší politické kultury. Nadále v lidech přetrvávají určité negativní zvyklosti z komunistického období, které také brání rozvoji politické kultury. Většina občanů se nevyjadřuje k politickému životu, v některých přetrvává celková nechuť z předchozího režimu, jiní jsou například sice nespokojeni se současnou situací, ale nemyslí si, že by něco změnili. Politici si jsou sice vědomi potřeby reformy vzdělávací soustavy, avšak vzhledem k již řečenému mám však pocit, že se tato reforma nedaří a veškeré pokusy o ni jen zhoršují celkovou situaci. Dle mého názoru je nutné vrátit se především ke kvalitě ve školství a nedbat tolik na kvantitu. Za přínosnější shledávám mít sice méně vysokoškolsky vzdělaných občanů, avšak kvalitněji vzdělaných, kteří poté nebudou mít problémy s uplatněním. Efektivním a kvalitním vzděláním lze dosáhnout nejen lepší výkonnosti naší ekonomiky, ale především i lepší politické kultury.

5.4 Právomoci a volba prezidenta v Československu a v České republice

Československo vzniklo jako parlamentní republika. Přesto novela ústavy přinesla prvnímu československému prezidentovi posílení jeho pravomocí a umožnila mu jmenovat a odvolávat vládu, jednotlivé ministry a také se prezident mohl účastnit jednání vlády. Prezident rovněž mohl uplatnit suspenzivní veto a rozpouštět parlament. Ústava stanovila sedmiletý prezidentský mandát, omezený na dvě funkční období. Ustanovení se však na prvního československého prezidenta nevztahovalo z toho důvodu, že měl velký podíl na vzniku Československa. Celkem byl zvolen čtyřikrát. (Balík, Hloušek, Holzer, Šedo, 2007: 61-66) Mezi jeho funkce patřilo zastupování státu navenek, sjednávání a ratifikace mezinárodních smluv a také přijímání a pověřování vyslanců. Jedině prezident mohl vyhlásit válečný stav. (Cabada, 2007: 35) Druhým prezidentem byl zvolen Edvard Beneš.

V díle *Demokracie dnes a zítra* Beneš hovořil o americkému systému volby prezidenta. Tento typ volby považoval za demokratičtější. Jak v Československu, tak po vzniku České republiky byl však prezident volen oběma komorami Parlamentu. Václav Havel podobně jako první československý prezident T. G. Masaryk nesouhlasil s tím, že by v nově vzniklém státě plnil pouze reprezentativní funkci. Přestože se oba prezidenti aktivně účastnili a zasahovali do jednání vlády, jisté výraznější pravomoci byly připsány T. G. Masarykovi.

Podle ústavy je prezident hlavou státu a není z výkonu své funkce nikomu odpovědný. Je volen v přímých volbách na pětileté funkční období, zvolen může být maximálně dvakrát po sobě. Ústava dále podle článku 62 definuje pravomoci prezidenta a podle článku 63 definuje takové pravomoci, které prezident vykonává v součinnosti s vládou. Aniž by ke svému rozhodnutí prezident potřeboval kontrasignaci předsedy vlády či jím pověřeného člena vlády, jmenuje a odvolává například předsedu a další členy vlády a přijímá jejich demisi, jmenuje soudce Ústavního soudu, předsedu a místo předsedu

Nejvyššího soudu a další. Naopak při sjednávání a ratifikaci mezinárodních smluv, jmenování soudců, udělování amnestie a jiné, prezident potřebuje kontrasignaci předsedy vlády či jím pověřeného člena vlády. (Poslanecká sněmovna Parlamentu, 2013)

Prezident podle ústavy zastupuje stát navenek. Otázky týkající se zahraniční politiky však spadají pod Ministerstvo zahraničních věcí, které je hlavním aktérem při vytváření a řízení této politiky. Přestože prezident by neměl příliš zasahovat do těchto otázek, dosud oba prezidenti České republiky se svým způsobem zabývali zahraniční politikou. V prezidentském období Václava Havla docházelo ke sporům s vládami, zejména vedenými Václavem Klausem. V rámci zahraniční politiky Havel podporoval evropskou integraci a svými názory zařadil Českou republiku mezi spojence Spojených států. Druhý prezident, Václav Klaus, se k otázce evropské integrace stavěl zcela opačně a mezi vládou a prezidentem docházelo rovněž ke sporům, a to především ohledně Evropské unie. (Hrabálek, 2007: 31-40)

Dne 26. ledna 2013 byl zvolen v přímých volbách třetí prezident České republiky, Miloš Zeman. Během prvního setkání s vládou premiéra Petra Nečase hovořili o zahraniční politice. Vláda se s prezidentem shodla v zahraniční, bezpečnostní politice. Shodli se na integraci v Severoatlantické alianci a Evropské unii. Prezident také přislíbil podepsat tzv. euroval. (Spěváčková, 2013) V dubnu téhož roku byl euroval podepsán Milošem Zemanem za účasti předsedy Evropské komise. Jedná se o dodatek lisabonské smlouvy, který umožňuje vznik záchranného fondu na pomoc ohroženým ekonomikám eurozóny. Předchůdce Miloše Zemana odmítl podepsat tento dokument, schválený v obou komorách Parlamentu. Česká republika tedy ratifikovala dokument jako poslední stát Evropské unie. (ČTK, 2013)

5.5 Otázka menšin v Československu a České republice

Zatímco se po první světové válce rozpadly čtyři absolutistické říše a umožnily tím vznik samostatných států, nebylo možné vytvořit jazykově a národnostně homogenní státy bez nutného přemísťování obyvatel. Československo tedy podobně jako nově vzniklé státy přistoupilo k ochraně menšin. Přestože Československo dodržovalo své závazky a tolerovalo na rozdíl od Maďarska menšiny ve svém státě, německé menšiny této tolerance zneužívaly a přispěly tím k rozvrácení státu.

Oproti tomu Česká republika vznikla víceméně jako homogenní stát. Ovšem i v dnešní době je nutné se zamyslet nad otázkou menšin. Obecně jsou práva národních a etnických menšin zaneseny v Listině základních práv a svobod. Celkem bylo v České republice uznáno dvanáct menšin. Vláda zřídila Radu pro národnostní menšiny, ve které zasedají příslušníci jednotlivých menšin spolu se zástupci jednotlivých ministerstev apod. V současnosti Radě předsedá ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg. (Vláda České republiky, 2013) Ten nyní usiluje o uznání další menšiny, a to vietnamské. Vietnamská komunita je nyní poměrně početná, avšak nedomnívám se, že by uznání této menšiny přineslo do budoucna pro Českou republiku něco pozitivního.

Česká republika uznává již zmíněných dvanáct menšin, které dle mého názoru nezpůsobují oproti navrhované vietnamské menšině výrazné problémy. Upozorňuji tím především na problematiku s distribucí omamných látek. Je pochopitelné, že příchod Vietnamců do České republiky je z ekonomických důvodů, avšak nedomnívám se, že tato národnost usiluje o výraznou integraci do české společnosti. Samozřejmě podobně jako Beneš zastávám názor, že ne každý příslušník menšiny „páchá zlo“ v našem státu. V současnosti je však velmi těžké prokázat některým vietnamským zločineckým gangům, působících v České republice, jejich vinu.

V komunistickém období přišlo za prací do Československa, ale také například do Německé demokratické republiky několik příslušníků vietnamské menšiny. Je zajímavé připomenout, jak se po pádu komunistického režimu země s těmito menšinami vypořádaly. Po sloučení Německa země ukončila s Vietnamci pracovní pobyty a nutilo je po finančním vyrovnání k reemigraci. Česká republika si nestanovila žádná podobná pravidla jako sousední státy, a tak došlo k masovému přílivu této komunity právě k nám. (Brouček, 2005) Tato vlna po roce 1990 však nebyla poslední. Dá se říci, že do České republiky nadále přicházejí další příslušníci menšiny a nemyslím si, že se tento nárůst bude nadále snižovat. Naše legislativa nestanovila žádná opatření proti tomuto přistěhovalectví, nehledě na to, že zde žije několik tisíc Vietnamců nelegálně. Myslím si, že tato menšina by do budoucna mohla ohrožovat vývoj politické kultury a obecně demokratické principy. Měli bychom si vzít poučení z okolních států, ve kterých žijí menšiny, avšak vládou uznané nejsou. Myslím tím například menšinu tureckou v Německu. Obávám se toho, že po uznání vietnamské menšiny by do státu přicházelo stále více a více těchto příslušníků, kteří by zde prosazovali svá práva.

6 AKTUÁLNOST A APLIKACE BENEŠOVA MYŠLENÍ O POLITICE

Přestože řada Benešových děl vznikla více než před osmdesáti lety, jeho myšlenky jsou a dle mého názoru i nadále budou aktuální i budoucnu. Edvard Beneš dokázal totiž ve svém myšlení vhodně zkombinovat bohaté teoretické základy s ještě bohatší praktickou zkušeností. Avšak jeho myšlenky o demokracii, jejích sociálních aspektech či jeho názory ohledně politického stranictví jsou dnes téměř zcela opomíjeny. Přitom tyto vzájemně propojené myšlenky z Edvarda Beneše činí originálního a stále aktuálního myslitele. Zejména rozbor sociální dimenze demokracie, politické kultury či Benešovy analýzy vnitřního fungování a principů politické organizace (primárně pak vnitřních principů organizace politických stran) a jejich praktických dopadů na prvorepublikovou demokracii nebyly výstižné pouze v prvorepublikové době, ale jsou aktuální i dnes.

Aplikovat Benešovo myšlení na současné prostředí se zdá být v některých případech obtížné, avšak ne zcela nemožné. Přestože jsou jeho myšlenky aktuální, z důvodu odlišných podmínek by však některé aplikace nebyly v České republice žádoucí. Pokusím se tedy v níže uvedeném textu nastínit možnou aplikaci Benešova myšlení na současné politické prostředí.

Benešovo myšlenky, týkající se demokracie, lze podle mého názoru aplikovat na jakýkoliv demokratický režim, směřující ke svému ideálu. Pro naplnění ideálu pravé demokracie hraje důležitou roli vyspělost státu, která se pojí se vzdělaností obyvatelstva. Podstatným znakem demokracie je princip rovnosti lidí a princip svobody, zanesený v zákonech. Veškeré zákony musí být tvořeny otevřeně a v souladu s přáním občanů. Političtí představitelé, kteří naslouchají svým voličům, si mohou zajistit nejen podíl na vládě, ale také přirozenou autoritou. Je zcela nepřijatelné, aby se politik ohlížel jen na své zájmy. Takové chování je typické pro vůdce v nedemokratických režimech. Rovněž vzájemné napadání politiků prostřednictvím tisku vede občany ke ztrátě

víry v demokracii a také zpolitizovaná byrokracie nepřispívá k vývoji demokracie.

Z důvodu velkého počtu politických stran v prvorepublikovém parlamentu Beneš navrhoval sloučení všech levicových stran do jedné, podobně zamýšlel i se stranami pravicovými. Obě strany včetně strany středu se měly navzájem kontrolovat. Určitě by tato Benešova úvaha byla aplikovatelná, ale osobně s tímto Benešovým návrhem, který by se mohl uskutečnit v České republice, nesouhlasím. Beneš si neuvědomoval, či si nepřipouštěl, že by se strany namísto vzájemné kontroly spojily, čímž by zcela zanikl jeden z podstatných znaků demokracie, a to opozice.

Dále se domnívám, že politická vyspělost občanů našeho státu není ani po více než dvaceti letech demokracie příliš vysoká. Rovněž autorita politické reprezentace se zdá být na nízké úrovni. Může se dokonce zdát, že se situace nelepší, ale bohužel spíše zhoršuje. Je patrné, že politici kromě vzájemného napadání, řešení mediálních kauz a sledování vlastního prospěchu neprojevují zájem naslouchat svým voličům. Z těchto důvodů se domnívám, že k rozvoji demokracie v České republice nedochází. Základní Benešovy myšlenky, které jsou pro demokracii velmi důležité, jdou dnes velmi obtížně aplikovat. Nezbyvá než doufat, že časem dojde ke zlepšení situace.

Vybudovat politickou kulturu Beneš považuje za klíčový prvek pro rozvoj demokracie. Demokracii ve svých dílech staví do protikladu s feudalismem a poukazuje na nedostatečnost politické kultury, zapříčiněnou absencí demokracie. Budování politické kultury však značně ovlivnil komunistický převrat v roce 1948, trvajícím přes čtyřicet let. Dnešní politická kultura je tedy stále ovlivněna předchozím režimem a vyznačuje se několika negativními faktory, které jsou zmíněny v předchozích kapitolách. Podobně jako za První republiky, i v České republice se po roce 1993 objevila snaha rozvinout politickou kulturu. Ta se však pojí s dalším důležitým prvkem pro vývoj demokracie, a to se vzděláním. Beneš tedy považuje za nutné vzdělat

obyvatelstvo, aby bylo dosaženo politické kultury, a tím i tedy fungující demokracie.

Jak již bylo řečeno, současnou situaci ohledně vzdělávání nepovažuji za optimální. Špatná politická kultura ovlivňuje i přístup k problematice vzdělávání a naopak. Jen těžko lze říci, kde začít s nápravou, zda u zkvalitňování vzdělávacího systému či u politické kultury. Myslím si, že je však nutné brát zřetel na oba faktory. Jen opravdu demokraticky smýšlející politici mohou vytvořit vhodné podmínky pro kvalitní vzdělávací systém. Benešův důraz na vzdělání lze pochopit tak, že pouze vzdělaní občané s všeobecným přehledem si mohou plně uvědomit, co je pro jejich život důležité. Měli by tedy být členy občanské společnosti a od politiků důrazně vyžadovat splnění svých představ o správě státu. O tento základní předpoklad demokracie, nastíněný Benešem, je nutné vždy v co nejvyšší míře usilovat.

Dalším znakem demokracie byla pro Beneše přímá volba prezidenta. Inspiroval se americkým systémem volby prezidentských volitelů. Tato Benešova úvaha o přímé volbě prezidenta byla poprvé aplikována v České republice v roce 2013. K tomuto rozhodnutí však nedošlo z důvodu, abychom se přímou volbou přiblížili k ideálu pravé demokracie, jak si Beneš přál. Spíše nás k tomu vedla zmíněná vyhrocená prezidentská volba v roce 2008. Přestože ústava nezměnila pravomoci prezidenta, ten se aktivně zapojuje do politického dění a svými názory narušuje vládní postupy. Poukazuji tím například na rozpor mezi prezidentem a ministrem zahraničních věcí ohledně jmenování velvyslanců.

Náš systém není prezidentský, je založený na parlamentní demokracii. Aplikace Benešovo myšlenky prezidentského systému by sice byla možná, a některé okrajové politické subjekty o ní dokonce uvažují, ale nemyslím si, že by byla vhodná. Pro náš systém by to znamenalo příliš velkou změnu, která podle mě není nutná, a nemusela by být ani přínosná. Přesto i za stávajících podmínek přímou volbu prezidenta hodnotím kladně. Prohlubuje demokracii a zvyšuje politickou kulturu.

Beneš podrobně rozebírá otázku týkající se menšin. Prvorepublikové Československo přistoupilo na ochranu menšin, ale zejména německá menšina zneužívala pravidel, což také vedlo k rozvrácení státu. Do budoucna tedy Beneš počítal s vymezením práv většin a s tím souvisejících povinností menšin. Apeloval také na zajištění práv na základě naprosté vzájemnosti. Práva menšin v České republice jsou zaneseny v Listině základních práv a svobod a rovněž Ústava České republiky stanovila, že rozhodování většiny dbá ochrany menšin. (Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2013) Zároveň Listina zakazuje diskriminaci národnostních či etnických menšin. (Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2013) Je také však nutné, aby menšina dodržovala normy, které stanovila většina. Zákon o právech příslušníků národnostních menšin definuje menšinu jako skupinu občanů České republiky. (Multikulturní centrum Praha 2013) Dle zákona mají stejná práva a povinnosti jako všichni ostatní a navíc jim zákon ukládá ještě další práva.

Historické okolnosti ukázaly, že ač národnostní menšiny Československo ochraňovalo, byly menšiny zdrojem konfliktu. Myslím si, že bychom na předválečnou dobu v Československu neměli zapomínat. Všechny menšiny totiž nemusí být jen přínosem a imigrace nemusí být vždy kladnou záležitostí. V současné době postrádám především přísnější pravidla pro imigraci z kulturně odlišných regionů, která mohou do budoucna představovat jen obtížně řešitelné problémy. Jelikož tedy Česká republika uznává dvanáct menšin, a mezitím další menšiny usilují o své uznání, přikláním se tímto k Benešovu názoru, že bychom také měli zvlášť stanovit povinnosti menšin. Rovněž počet uznaných menšin v České republice považuji za zbytečně velký ve srovnání s ostatními evropskými státy. Problematika menšin je s Benešovým politickým životem přímo osudově spjata. Na to bychom neměli zapomínat a měli bychom mít tedy na paměti tento Benešův odkaz.

Edvarda Beneše považuji za člověka, který celý svůj život zasvětil politice a politické vědě. Zabýval se rovněž sociální problematikou a otázkami morálky. Z těchto důvodů pro nás představuje nejen nezpochybnitelnou morální

autoritu, ale i neocenitelný zdroj politických tezí, zkušeností a názorů. Většina těchto názorů je tedy v dnešní době nejen aktuální, ale bezesporu také aplikovatelná. Jejich aplikace je podle mého názoru dokonce více než žádoucí.

7 ZÁVĚR

V této práci jsem se pokusila komparovat a následně aplikovat Benešovo myšlení na současné české politické prostředí. Jeho díla pojednávají o demokracii a s ní souvisejících aspektech. Sám Beneš hodnotil prvorepublikový režim jako polodemokratický, avšak věřil, že jen díky vzdělanému obyvatelstvu dosáhneme či se přiblížíme pravé demokracii. Pro komparaci Benešova myšlení o politice a současného politického prostředí jsem si stanovila šest bodů.

Komparací demokracie v Československu a České republice se ukázalo, že současné prostředí neodpovídá Benešovým představám o demokracii. Podobně jako v prvorepublikové době se bohužel ani dnes Česká republika nepřibližuje demokracii západních států. Politici se neohlíží na přání svých voličů a orientují se na taková témata, ze kterých mají sami prospěch. Neuvědomují si své poslání a neplní své povinnosti, mezi které patří odpovědnost za svojí práci a hlavně odpovědnost vůči voličům, kteří jim důvěřují. Demokratická ústava, která má především sloužit lidem, však spíše slouží v České republice těm, kteří mají ve státě moc. Obsahuje řadu nepřesností, díky nimž často dochází k jejímu obcházení. Bohužel ústava stanovuje takový politický systém, který umožňuje politikům ohlížet se za svými zájmy. Existuje celá řada nedokonalých a nepřesných zákonů, tvořených ku prospěchu nejen politiků, ale také bohatých lidí a firem, mající vliv na politické dění.

Abychom se mohli podílet na řízení státu, měl by být v České republice zaveden princip přímé demokracie, s čím souhlasil i Edvard Beneš. Jediné referendum, vyhlášené na celostátní úrovni, se týkalo vstupu České republiky do Evropské unie. Jako občané této republiky se nyní podílíme na řízení státu jen v malé míře. Podíl na rozhodování ve státě máme v době konání voleb do parlamentu, místních zastupitelstev či v době volby prezidenta, který má však v parlamentním režimu jen minimální pravomoci.

Součástí demokracie je také občanská společnost. Po vzniku České republiky se však někteří politici stavěli proti občanské společnosti. Avšak právě neziskové organizace napomáhají demokracii. V demokratické společnosti se občané zajímají o různé oblasti, které se navzájem prolínají, obohacují, a tím se tedy občanská společnost vytváří a témata poté směřují do politiky. Zastáncem občanské společnosti byl Václav Havel, občanskou společnost považoval za prvek, jenž stabilizuje demokracii. Druhý český prezident, Václav Klaus, se k občanské společnosti stavěl zcela odmítavě. Občanská společnost v České republice vlivem komunistického režimu téměř neexistuje. Přitom pro plně fungující demokratický stát je třeba vybudovat silnou občanskou společnost, díky které si budeme připomínat demokratické principy.

S vývojem demokracie však také souvisí kvalita vzdělaného obyvatelstva, úzce propojena s politickou kulturou. Beneš ve svých dílech upozorňoval na to, že bez vzdělaného obyvatelstva lze jen těžko vytvářet politickou kulturu. Od vzniku České republiky se Ministerstvo školství snaží vytvářet strategii pro vzdělávání. Politické strany zahrnují problematiku školství do svých programů a přicházejí s návrhy o reformě školství, avšak prosadit nějaký návrh se zdá být problematické, a to z důvodu jednak častého střídání ministrů v tomto resortu a také nejasného rozdělení rolí mezi státem, kraji a obcemi. V roce 2011 se poprvé uskutečnily státní maturity, jejichž realizací se ministři školství zabývali již od počátku 90. let. Státní maturity ovšem nebyly dostatečně připraveny a došlo k mnoha nedorozuměním. Dnes se sice školství kvantitativně rozvíjí, avšak kvalitativně nikoliv. Pro rozvoj politické kultury je tedy také nutné zvýšit kvalitu vzdělávání.

Politická kultura směřovala k rozvoji za První republiky, únorový převrat roku 1948 a následných více než čtyřicet let komunistické vlády ovšem poznamenal vývoj politické kultury. Dodnes vlivem minulého režimu lze pozorovat slabou občanskou společnost v České republice, nedůvěru občanů v institucionalizovanou politiku, dále zde chybí pluralita přirozených a dlouhodobě kultivovaných politických elit a v neposlední řadě také velká část veřejnosti podléhá nekriticky politickým autoritám. Většina politiků často svým

nečestným jednáním v lidech vyvolává nezáměr o politické dění a občané tak nedůvěřují politickým elitám. Větší důvěře se však těší úřednické vlády, které jsou složeny z odborných nepolitických osobností.

Americký systém volby prezidenta Beneš považoval za demokratičtější, nežli volbu prezidenta oběma komorami parlamentu. Československý prezident byl volen oběma komorami parlamentu a později i v České republice, ovšem až do roku 2013. Téhož roku se uskutečnila přímá volba prezidenta, ve které zvítězil Miloš Zeman. První český prezident, Václav Havel, se těšil důvěře u občanů a rovněž si ho vážili pro své názory také v zahraničí. Před volbou prezidenta v roce 2003 již politici uvažovali nad přímou volbou, pro změnu ústavy ale nehlasovala potřebná většina. Zákon přímé volbě byl schválen v roce 2012 a podepsán druhým českým prezidentem, Václavem Klausem.

Přestože Česká republika vznikla víceméně jako homogenní stát, uznává dnes celkem dvanáct menšin. Vláda zřídila Radu pro národnostní menšiny, které předsedá ministr zahraničních věcí. Také menšiny zakládají na českém území své spolky, financované ze státního rozpočtu. Pro pokojné soužití většin a menšin bychom měli stanovit nejen práva, ale také povinnosti menšin, jak již navrhoval Edvard Beneš. Tento poměrně velký počet uznaných menšin může být v budoucnu rozšířen o nyní početnou cizineckou skupinu, a to vietnamskou. Neměli bychom se zabývat pouze přínosy, souvisejícími s menšinami a neměli bychom je hodnotit nekriticky kladně. Je nutné poctivě a nepředpojatě hodnotit všechna hlediska, zvažovat klady i zápory a nebát se připustit si i nepříjemné závěry. Kdo jiný než právě Beneš by měl být pro nás příkladem a varováním, že problémům s národnostními menšinami je lépe předcházet.

Závěrem lze říci, že Benešovy myšlenky jsou stále aktuální. Aplikovat většinu jeho myšlenek na současné politické prostředí je možné a podle mého názoru také žádoucí. Spoluúčástí občanů na řízení státu prostřednictvím referenda, zkvalitněním školství, vybudováním silné občanské společnosti, zajištěním pořádku, spravedlnosti a práv občanů naší republiky můžeme zajistit, že se naše současná situace bude zlepšovat a dosáhne se tak v budoucnu

Benešových myšlenek o demokracii a také jeho přání, a to přiblížit naší zemi západním demokratickým státům. Závěrem bych také chtěla vyjádřit přání, aby se naše politická reprezentace a celá společnost vůbec znovu vrátila ke svým velkým morálním vzorům, mezi které Edvard Beneš bezesporu patří.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Balík, Stanislav, Hloušek, Vít, Holzer, Jan, Šedo, Jakub (2007). *Politický systém českých zemí 1848 – 1989* (Brno: Masarykova univerzita).

Beneš, Edvard (1999). *Demokracie dnes a zítra* (Praha: Společnost Edvarda Beneše).

Beneš, Edvard (1924). *Nesnáze demokracie* (Praha: Svaz národního osvobození).

Beneš, Edvard (1923). *Povaha politického stranictví* (Praha: Státní nakladatelství).

Beneš, Edvard (1923). *Zahraniční politika a demokracie. Problémy a metody naší zahraniční politiky*. (Praha: Státní nakladatelství).

Bém, Roman (2012). *Přímá volba: Odříkaného chleba největší krajíc* (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/205591-prima-volba-odrikaneho-chleba-nejvetsi-krajic>, 25.3.2013).

Brouček, Stanislav (2005). *Historie imigrace z Vietnamu do českých zemí* (<http://www.klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2005040901>, 8.4.2013).

Cabada, Ladislav (2007). *Aspekty české politické kultury*. In: Cabada, Ladislav, Vodička, Karel, *Politický systém České republiky* (Praha: Portál), s. 169-176.

Cabada, Ladislav (2007). *Politický systém první Československé republiky*. In: Cabada, Ladislav, Vodička, Karel, *Politický systém České republiky* (Praha: Portál), s. 15-44.

Cabada, Ladislav (2007). Systém politických stran a vnitrostranické rozhodovací procesy. In: Cabada, Ladislav, Vodička, Karel, *Politický systém České republiky* (Praha: Portál), s. 205-240.

CERMAT (2013). (<http://www.cermat.cz>, 16.3.2013).

Česká strana sociálně demokratická (2013). *Politika vzdělávání* (<http://www.cssd.cz/program/program-podle-vas/politika-vzdelavani/>, 15.3.2013).

ČT24 (2012). *Fiala odvolal šéfa Cermatu Zeleného* (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/180425-fiala-odvolal-sefa-cermatu-zeleneho>, 16.3.2013).

ČTK (2012). *Klaus podepsal přímou volbu prezidenta* (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/prezident-2013/164825-klaus-podepsal-primou-volbu-prezidenta>, 25.3.2013).

ČTK (2013). *Zeman podepsal euroval. Jako poslední v ČR* (http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/zeman-podepsal-euroval-jako-posledni-v-eu_265979.html, 5.4.2013).

Dejmek, Jindřich (2006). *Edvard Beneš – politická biografie českého demokrata* (Praha: Karolinum).

Dvořáková, Vladimíra (2012). *Rozkládání státu* (Praha: Universum).

Euroskop (2009). *Projev Václava Havla u příležitosti 20. výročí revoluce* (<https://www.euroskop.cz/38/14413/clanek/projev-vaclava-havla-u-prilezitosti-20-vyroci-revoluce>, 10.3. 2013).

Fiala, Petr (2010). *Politika, jaká nemá být* (Brno: CDK).

- Hanzal, Josef (1994). *Edvard Beneš* (Praha: Mladá fronta).
- Havlíček, František (1991). *Eduard Beneš – člověk, sociolog, politik* (Praha: Prospektrum).
- Hloušek, Vít, Kopeček, Lubomír (2005). Konsensuální a konkurenční demokracie, In: Hloušek, Vít, Kopeček, Lubomír, *Demokracie* (Brno: Masarykova univerzita), s. 217-230.
- Hrabálek, Martin (2007). Prezident jako aktér zahraniční politiky. In: Kořan, Michal, Hrabálek, Martin, *Česká zahraniční politika: aktéři, struktura, proces* (Brno, Mezinárodní politologický ústav), s. 31-40.
- Klaus, Švejnar (2008). *Občanská společnost a NGO* (<http://www.klaus-svejnar.cz/53-obcanska-spolecnost-a-ngo>, 10.3.2013).
- Klíma, Michal (2001). *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství* (Praha: Radix)
- Mandler, Emanuel (2004). *Oba moji prezidenti* (Praha: Libri).
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2013). *Strategie vzdělávání 2020* (<http://www.vzdelavani2020.cz/>, 15.3.2013).
- Ministerstvo vnitra České republiky (2013). *Seznam politických stran a hnutí* (<http://aplikace.mvcr.cz/seznam-politickyh-stran>, 25.3.2013).
- Ministerstvo zahraničních věcí České republiky (2013). *Edvard Beneš* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/ministri_a_ministerstvo_v_historii/edvard_benes_120_let_od_narozeni.html, 7. 2. 2013).

Multikulturní centrum Praha (2013). *Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů*. (http://www.mkc.cz/img/otevrena_skola/ke_stazeni/novela_zakona_o_narodnostnich_mensinach.pdf, 2001).

Musil, Michal (2012). *KOMENTÁŘ: Státní maturity jsou zločin, který ani Rath nepřekryje* (http://zpravy.idnes.cz/zfusovane-statni-maturity-dd4/domaci.aspx?c=A120606_124209_domaci_jav, 16.3.2013).

Nosál, Igor (2004). Zrození české postkomunistické politické kultury. In: Skalník, Petr, *Politická kultura: antropologie, sociologie, politologie* (Praha: SET-OUT), s. 71-74.

Nová maturita (2013). *Maturita 2013* (<http://www.novamaturita.cz/maturita-2013-1404035826.html>, 16.3.2013).

Občanská demokratická strana (2010). *Řešení pro vzdělanou společnost* (<http://www.ods.cz/volby2010/reseni-pro-vzdelanou-spolecnost.html>, 15.3.2013).

Pehe, Jiří (2002). *Vytunelovaná demokracie* (Praha: Academia).

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky (2013). *Listina základních práv a svobod* (<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>, 15.4.2013).

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky (2013). *Ústava České republiky* (<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>, 5.3.2013).

Spěváčková, Martina (2013). *Zeman řešil s ministry hlavně zahraniční politiku. Oblíbeného popelníčku se nedočkal* (http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/zeman-resil-s-ministry-hlavne-zahranicni-politiku-oblibeneho-popelnicku-se-nedockal--1190032, 25.3.2013).

Strejček, Ivo (2012). *Státní maturity. Mýlil jsem se.*
(<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/politici-volicum/Strejcek-ODS-Statni-maturity-Mylil-jsem-se-235738>, 16.3.2013).

Škaloud, Jan (1996). Optimální počet politických stran. In: Dvořáková, Vladimíra, Gerloch, Aleš, *Krystalizace struktury politických stran v České republice po roce 1989* (Praha: Česká společnost pro politické vědy), s. 8-13.

Škaloud, Jan (2000). Politická kultura – pokus o vymezení pojmu a česká problematika. In: Pecka, Emanuel, *Politická kultura v ČR* (Praha: Vysoká škola ekonomická), s. 29-49

Vláda České republiky (2013). *Edvard Beneš* (<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/rejstrik-predsedu-vlad/edvard-benes-430/>, 7.2.2013).

Vláda České republiky (2013). *Rada vlády pro národnostní menšiny*
(<http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/historie-a-soucasnost-rady-15074>, 8.4.2013).

Vodička, Karel (2007). Ústavní instituce a jejich funkce v politickém procesu. In: Cabada, Ladislav, Vodička, Karel, *Politický systém České republiky* (Praha: Portál), s. 266-271.

Zeman, Zbyněk (2002). *Edvard Beneš – politický životopis* (Praha: Mladá fronta).

SUMMARY

This thesis deals with the major political ideas of one of the most important Czech politicians and thinkers of the 20th century that is undoubtedly Edvard Beneš. Edvard Beneš is remembered as a politician and a statesman rather than a thinker who managed in his thinking appropriately combine his rich theoretical foundations with an even richer practical experience.

Unfortunately, his thoughts of democracy, social aspects, political culture or his views concerning political partisan basis are today almost completely neglected. However his ideas make Edvard Beneš the original and still the current thinker.

The thesis focuses on verification or falsification of hypotheses if socio-political dimension of Edvard Beneš thinking is up-to-date these days and can be put into practice successfully in the current political environment in the Czech Republic. In this thesis four Beneš works are emphasized which deal with the above mentioned ideas about democracy and aspects related. Then the current political environment and life in the Czech Republic are analyzed. On the basis of the analysis, Beneš ideas presented above are compared to the conclusions from previous practical chapter on the present political environment.

The principal conclusion of the work is then finding that the most of Beneš ideas nowadays are undoubtedly applicable or even their application is more than desirable.